

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 2, Article Number: 4C0039

HUMANITIES

Received: April 2009

Accepted: March 2010

Series : 4C

ISSN : 1308-7320

© 2010 www.newwsa.com

Serdar Yavuz

Elazig Science and Arts Centre

serdaryavuz23@hotmail.com

Elazig-Turkey

ATATÜRK DÖNEMİ ALFABE ÇALIŞMALARI VE FALİH RIFKI ATAY

ÖZET

Toplumlarda kültür değişimi, çok uzun soluklu ve yoğun etkileri bulunan bir olaydır. Tarihin doğal akışı içinde kültürel değişimler de belirli aşamalardan geçerek yavaş yavaş gerçekleşir. Bu değişimler zamanla kültürel devrim halini alarak karşımıza çıkar. Harf inkılabı modern Türkiye'nin tam ve eksiksiz bir şekilde ortaya çıkabilmesinin dayanak noktası olmuştur. "Atatürk Dönemi Alfabe Çalışmaları ve Falih Rıfki Atay" adlı çalışmamızın temelinde alfabe değişikliği sürecinde meydana gelen olayları ortaya çıkararak bu alanla ilgili çalışma yapacak kişilerin hizmetine sunmaktır. Bu çalışmamızda öncelikle alfabe nedir, sorusuna cevap aradık. Daha sonra Arap harflerinin toplum için öneminden bahsettik ve bu harflerin kültürel bir bağlantı değeri taşıdığını ortaya koyduk. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde harf inkılabının gerekçeleri üzerinde durduk. Alfabe değiştirmenin ne demek olduğunu anlattık. Alfabe değiştirmeye tesir eden sebepleri üç madde halinde aktardık.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, Mustafa Kemal Atatürk,
Falih Rıfki Atay, Harf İnkılabı, Değişim

THE WORK OF ALPHABET REFORM OF ATATÜRK PERIOD AND FALİH RIFKI ATAY

ABSTRACT

In societies the change of culture is very long-running case which has intense effects. Cultural changes happen gradually in the natural course of history by experiencing certain phases. We face these changes as a cultural revolution in time. Alphabet reform become the mainstay of complete and definitive foundation of Turkey. The heart of our work "The work of alphabet reform of Ataturk period and Falih Rıfki Atay" is to reveal the events taking place in the course of alphabet change and bring these events into use of people who will perform works about this field. In this work we first look for an answer to the question of what the alphabet is. Afterwards we mention about the importance of Arabic Letters for the society and we present that these letters have a cultural connection value. In the next parts of our work we emphasize on the motives of alphabet reform. We mention about what to change alphabet is. We give the motives which necessitate the change of alphabet as three items.

Keywords: Alphabet, Mustafa Kemal Atatürk, Falih Rıfki Atay,
Alphabet Reform, Change

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Yüzyıllardır Arap harflerini kullanmış olan Türkiye'nin Latin alfabesine yönelişi bir tek kişinin yapıp düşünüp, tartışıp ortaya koyduğu bir olay değildir. Aksine Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyetine geçiş aşamasından daha eskiye yüzyıl öncesinden tartışılmaya açılmış bir olaydır. Üstelik bu tartışma bazen Kafkaslardan Anadolu'ya doğru yapılan bir değerlendirme halini almıştır. Önce Kafkaslar Latin alfabesine geçmiş daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Latin alfabesini seçmiştir. Çağdaşlaşma süreci içerisinde yapılan bu devrim zorunluydu, yapılması gerekiyordu, bütün zorluklara ve karşı koymalara rağmen bu iş başarıyla sonlandırılmıştır. Genç Türkiye'nin önü açılmıştır.

Genç Türkiye'nin cumhuriyet sonrasında geçirdiği her deneyimin içinde kültür değişimlerine özgü halkalar mevcuttur. 1 Kasım 1928'den günümüze kadar gelinen süreç içerisinde kullanılan Latin alfabesi Türk toplumunun sahne olduğu modernleşme atılımlarının en önemli belirtisidir. Hiçbir inkılap için takip edilen süreç Latin alfabesi kadar sıkı, düzenli ve hızlı olmamıştır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

İmparatorluktan cumhuriyete geçiş süreci alfabe açısından nasıl olmuştu? Alfabe farklılığının kazandırdıkları ve kaybettirdikleri nelerdi? Muasır medeniyetler seviyesine çıkma temel dayanak noktası çerçevesinde Arap alfabesinin kaybettirdikleri veya Latin alfabesinin kazandırdıkları nelerdi? İşte bütün bunlar bu çalışma etrafında oluşabilecek bütün sorulara cevap verme temelinden hareketle bir döneme ve bir dönemin çalışmalarına ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Bunu yaparken özellikle alfabe çalışmaları, alfabe teklifleri ve bütün bunlar içerisinde yazar Falih Rıfki Atay'ın yerinin önemini ortaya koymaya çalıştık.

3. HARF İNKILABI (ALPHABET REFORM)

Hiçbir inkılap kolaylıkla, insana hiç zahmet ve hatta bazen zarar vermeksizin gerçekleşmez. Öyle olsa inkılaplar bu kadar kıymetli olmazdı. Denilebilir ki inkılaplar zorlukları, zahmetleri nispetinde büyük olur. Harf ve yazı inkılabı da böyledir. İnkılaplarda hepimiz biraz zorluk görür ve bir parça zahmet çekeriz. Fakat neticenin parlaklığı yanında bu zorlukların ve zahmetlerin çok gölgede kaldıkları ve kalacakları gerçektir. Düşünmeli ki bu yazı inkılabı sayesinde Türk Milleti bir seneden az zaman zarfında medeniyetin gerçek anahtarını elde etmiş olmak noktasından tamamen Avrupa'ya benzeyecektir. Belki yalnız başına yazı o büyük medeniyetin kendisi demek değildir. Fakat muhakkak yazı bu medeniyetin başka türlü düşünülmemeyecek şekilde başlangıcı ve temelidir. Bu konuda yazar Falih Rıfki Atay şunları söylemiştir: "Alfabe bizim milletimizin temelidir. O ne kadar Türkçe olursa biz o kadar Türk oluruz. Ama biz nedense fedakarlık yapamayız, yapamıyoruz. İnanışın aşkın ve şevkin verdiği ideal ateşinden mahrum olanlar fırsat buldukça bir geri tepmedir, oynayıp gitmedeler."¹ Türkiye Cumhuriyetinin giriştiği köklü devrimlerden biri Arap alfabesinin bırakılarak yerine Roma aslından alınma bir alfabenin kabul edilmesidir. Alfabe sorununu Tanzimat devrinin güçlükleri ortaya çıkarmıştır. Bir öğrenci yıllarca Sıbyan okulunda eğitim öğretim gördüğü, bir zaman da medrese okuduğu halde doğru dürüst okumayı ve yazmayı öğrenemiyordu. Oysa Batı'da birkaç ay okula giden herkes okuyup yazabiliyordu. Güçlüğün nedenlerini tartışırken Tanzimat aydınları, eğitim öğretim yöntemleri, yazım kuralları üstünde olduğu kadar, Arap alfabesinin güçlükleri üzerinde de durmuşlar, bu alfabeyi öğrenmenin zorluklarına dikkat çekmişlerdir.

¹ Falih Rıfki Atay, Acı İse de, *Türk Dili Dergisi* C. V. S. 60 (Eylül 1956), s. 764

Böylece daha Tanzimat'tan itibaren eğitim sorunu olarak Arap alfabesini değiştirmek tartışılmaya başlandı. Ama hemen din ve politika araya karıştı. Kuran Arapça yazılmıştı ve yazının kendisi bu nedenle kutsal sayılıyordu. İmparatorluğu oluşturan uluslardan çoğu Müslümandı. Böylece Arap alfabesi onları birbirine bağlamak gibi politik bir işlev görüyordu. Bunun için konu ne vakit tartışılrsa, gavur olmak ve imparatorluğun dağılmasını istemek gibi suçlamalar ortaya çıktı. Ama daha 1868'de iki askerin Binbaşı Ömer Beyle Menemenli Zade Tahir Bey'in Latin harflerinin kabulünden yana olduklarını biliyoruz.²

Abdülhamit devrinde adı edilen politik ve dini nedenlerle kimse Latin harflerinin kabulünü açıkça destekleyememiştir. Buna karşılık Osmanlı aydınları ve Rusya Türkleri arasında konunun tartışılması sürmüştür.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması Latin alfabesi sorunun zorlaştıran etkenlerden birini ortadan kaldırdı. Osmanlı imparatorluğu çökmüştü. Artık ortada Arap alfabesi ile birbirine bağlanması gereken bir milletler topluluğu yoktu. 1922 ve 1928 yılları arasında gerçekleştirilen reformlar ve laiklik ilkesinin yeni devletin temellerinden biri haline gelmesi, dinin hem devlet hem de toplum hayatı üzerindeki baskısını büyük ölçüde ortadan kaldırdı. Fikir hayatı da dinden kaynaklanan her türlü baskıdan kurtulmuştu. Aynı yıllarda Türkiye'de önemli etkisi bulunan Türkçülük hareketinin, Latin alfabesi sorunundaki görüşlerinin değişmesine varan bazı olaylar ortaya çıktı. 1926 yılında Sovyetler birliğinde bir Türkoloji kongresi yapıldı. Bu kongre sonrasında 1927 yılında Azerbaycan, 1928'de Türkmenistan, 1929'da Kırgızistan, 1929 yılında Tataristan, 1928 yılında Özbekistan Latin harflerini kabul etmiştir. Rusya Türkleri arasında gelişen bu hareket Anadolu'daki Türkçü çevrelerde ilgiyle izlenmeye başlanmıştı. Ayaz İshaki bu dönemde şunları yazmıştır: Birkaç ay sonra Bakü'de toplanacak kongrede Latin alfabesi kabul edilir de Rusya Türkleri arasında uygulanırsa, bizim Anadolu Türklerinin önüne de gayet önemli milli bir kültür meselesi çıkacaktır. Bu, büyük Türk milletinin ikiye bölünmesi, istikbalde birbirini anlamaması meselesidir. Gerçekten de Azerilerin Latin alfabesini kabul etmesi oluşturulmaya çalışılan kültür köprüsünü önemli bir ayağının olmaması anlamındadır. Bakü kongresinin Mustafa Kemal'i nasıl etkilediğini bilmiyoruz. Onun Latin harflerini kabul için bu kongreden evvel de bazı fikirleri vardı. Ancak Mustafa Kemal'in çevresindeki aydınlar arasında destekçileri bulunan Türkçülerin Bakü kongresi kararlarından sonra Latin alfabesine karşı çıkmaktan vazgeçtikleri söylenebilir. Böylece Ankara'da Latin alfabesi için daha uygun bir ortam hazır olmuştur.

4. HARF İNKILABININ GEREKÇELERİ (MOTIVES OF ALPHABET REFORMS)

"Halkın gözüne gerilen gizemli perde nasıl yırtılabilirdi. Yüzyılların kafalarda biriktirdiği bu tortu nasıl kazanabilirdi? Bunun tek yolu vardı yazıyı değiştirmek."³ Gerçekten de o dönemde yapılan her iş söylenen her sözün ucu alfabe değişikliğine dayanıyordu. Bunun sonucunda doğal olarak harf inkılabı yüksek sesle konuşulmaya başlandı. Osmanlı Devletinde imparatorluğun kuruluşunu oluşturan karma toplum yapısı dolayısıyla Türk unsuru ikinci plana itilmiş ise Türk dili de aynı şekilde ikinci plana itilmiştir. Osmanlıca dediğimiz imparatorluk dili Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş sun'i bir dil yapısı gösteriyordu. Bu yapı dili işleten öğeler ve kelime türetme bakımından gittikçe Türkçenin aleyhine bir gelişme

² İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, S. 115, Ankara 1999

³ Emin Özdemir, Atatürk'ün Dil Savaşı, *Türk Dili Dergisi*, C. XLII, S. 266(Mayıs 1981),s. 690

göstermiş; Arap ve Fars dilleri yalnız kelimeleri ile değil ekleri ve kuralları ile de yazı dilini sarmaya başlamıştı. Üstelik her üç dilinde birbirleri ile akrabalığı bulunmayan ayrı ayrı dil ailelerinden gelmiş olmaları aradaki bağdaşmayı engellemiş; Osmanlı yazı diline sürekli olarak Türkçenin aleyhinde yol aldırılmıştı. Böylece Türkçe kendi kendine yeterli ve kendini geliştirici müstakil bir dil olabilme vasfını kaybetmiş bulunuyordu. Türkçecilik açısından anormal sayılan bu durumun tabii bir sonucu olarak da aydınların dili ile halkın dili ve konuşma dili ile yazı dili birbirinden ayrılmıştı. Osmanlıca yazılan ancak konuşulmayan bir dildi. Dolayısıyla bunda köklü bir değişikliğe gidilmesi şarttı.

Atatürk'ün dil inkılabındaki tasarıları oldukça eskidir. Ancak bu inkılabın genel sırasındaki yeri öteki inkılaplardan daha sonradır. Kendi içindeki ilk merhalesi yazı inkılabıdır. Tabii böyle köklü bir inkılabın gerçekleşmesi için uygun zamanın beklenmesi gerekiyordu. Atatürk inkılap tasarılarını birer birer sıraya koyup uygulamaya başlamıştı. Hatta Nutuk'ta "Ben milletin vicdanında istikbalinde ihtisas ettiğim büyük tekamül istidadını bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak peyderpey bütün heyeti içtimaiyetimize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim." Bununla güdülen gaye bir inkılabın yapılmasında en uygun zamanı seçmek yahut milletim düşünce ve duygularını o inkılap uygulaması için en elverişli bir duruma getirmektir.

Atatürk'ün tüm atılımları gibi alfabe eylemi de tam bağımsızlık ilkesinden kaynaklanır. Bunu o günlerin diliyle şöyle belirtir Atatürk: "İstikbal-i tam denildiği zaman, bittabi siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri ve harsi. Her hususta istikbal-i tam ve serbesti-i tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklalden mahrumiyet millet ve memleketin manayı hakikisiyle bütün istiklalinden mahrumiyeti demektir."⁴ İşte Atatürk'ü halkın gözünde lider yapan anlayışı buydu. O hiçbir zaman sömürülen bir halk olmak istememiş her alanda tam ve eksiksiz bir bağımsızlığın hayalini kurmuş olup yeri gelince de bunları birer birer gerçekleştirme çabası içerisine girmekten geri kalmamıştır. "Cumhuriyetin değerlerini yerleştirmek için bu görüntünün değişmesi Türk insanının kendi varlığını ve ulusallığını algılayabilecek bir düzeye ulaşması gerekir. Bu da harf inkılabıyla olmuştur."⁵ Kültürel gelişimin ilk yapı taşı olarak 1928 yılında uygulamaya koyulmuş olan yazı inkılabının dayandığı gerekçe Arap dilinin ihtiyaçlarından doğmuş olan Arap yazısının Türk dilinin ihtiyaçlarına uymaması ve bundan doğan öğrenme güçlüğüne yol açtığı gelişme tıkanıklığıdır. Atatürk Arap yazısından gelen bu güçlüğü ve Türkçenin ses yapısına olan aykırılığı halkın bütün emeklerini kısırlaştıran çorak bir yola benzetmiş ve varılan sonucu şu sözlerle dile getirmiştir."Bu milletin bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez; bundan, insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bize değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlarıdır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız."⁶

⁴ Emin Özdemir, Atatürk ve Türkçe, *Türk Dili Dergisi*, C. XLI, S. 347 (Kasım 1980), s. 487

⁵ Emin Özdemir, Cumhuriyet Döneminde Dilimiz, *Türk Dili Dergisi*, C. XXIX, S. 266 (Kasım 1973), s. 79

⁶ *Atatürk ve Türk Dili 2*, (Atatürk Devri Yazarların Türk Dili Hakkındaki Görüşleri), S. II, Ankara 1997

5. ALFABE NEDİR? (WHAT IS ALPHABET)

"Bir dilde kullanılan harf ve işaretlerin hepsinin birden meydana getirdiği muayyen sıralı topluluğa alfabe denir."⁷
Her dilin kendine has bir milli alfabesi olmalıdır. Çünkü milli alfabe bağlı olduğu dilin bütün seslerini ayrıntılarıyla gösterir.

6. ALFABE DEĞİŞTİRME (TO CHANGE AN ALPHABET)

"Alfabe bir milletin dini ve sosyal hayatına bağlı bir kültür unsurudur."⁸ Bu yüzden bir alfabe değiştirmek milletler için tarihi değişimin başlangıcı sayılmıştır. Türkler 7. yy.dan itibaren Şamanizm, Budizm, Brahmanizm, Hıristiyanlık, Manilik, Musevilik, İslamlık gibi çeşitli dinlerin; Hint, Çin, Arap ve Batı gibi değişik kültür çevrelerinin tesiriyle birbirinden farklı 17 alfabe kullanmak zorunda kalmışlardır."⁹ Tarihte Türklerden başka böyle bir yığın alfabe değiştirme talihsizliğine uğramış bir millete rastlamak mümkün değildir. Zaman zaman diğer dünya milletleri arasında da çeşitli şekillerde alfabe değiştirme olayları görülmüştür. Ama bu bizdeki kadar kültür birikimini yok edecek biçimde sık ve ayrı dünyaların alfabeleri şeklinde de yabancı olmamıştır.

Alfabe değiştirmeye tesir eden sebepleri üç ana maddede toplamak mümkündür.

6.1. Sosyal Durum (Social status)

Başka bir milletin doğrudan veya dolaylı olarak emrine giren bir millet ister istemez efendisinin alfabesini kullanmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte milleti geçmişe bağlayan milli benliği ve var oluşu sağlayan dil, din, tarih, örf adet ve kültür gibi köprüler yıkılmak istenmiştir.

6.2. Din Değişirme (Religious conversion):

Kültür tarihinde önemli bir yeri olan din ve din değiştirme iradeyle olabildiği gibi baskıyla da olabilmektedir. Her iki halde de millet yeni dinin kutsal kitabının yazısını veya dilini öğrenmek ve kullanmak zorunda kalmıştır. Türkler arasında değişik alfabelerin kullanılması ve yayılmasındaki sebepler arasında en önemlisi bu gösterilmektedir.

6.3. Kültür ve Medeniyet Değişirme

(Conversion of Culture and Civilization):

Harf değiştirmede üçüncü derecede görülen bir olaydır. Mevcut medeni kültürden uzak bir hayat yaşayan milletlerde görülmüştür. Bu bir bakıma maddi ve manevi yenilgi demektir.

Hangi sebeple olursa olsun böyle bir değişme ve değiştirme önce fertler üzerinde olmak üzere toplumun her kesiminde tesirini göstermiş fikri, ruhi, siyasi, birtakım buhranlar yaratmıştır. En azından asırların birikimi olan kültür kesintiye uğrayarak yeni nesille eski zengin kültürün arası açılmış, yaratılan yeni kültür ve medeniyetin rengi şekli ve yürüyüşü değişmiştir. Bu özellikle geri kalmış ülkelerde kültür buhranına da yol açmıştır. Dünya çapında büyük şair, romancı, hikayeci, tiyatro, tenkitçi, ilim adamı yetiştiremeyen ülkelere bu açıdan bakılırsa bizde de sık sık sorulan "Niçin yetişmiyor?" sorusunun cevabı bulunmuş olur.

Osmanlı imparatorluğunda alfabe değişikliği kanaatimizce iki sebep etrafında toplanmaktadır: Batılılaşma ve yazının yetersizliği. Osmanlı imparatorluğunda batılılaşma ilk kez askeri okullarda

⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, s. 13, Boğaziçi Yay., 1985

⁸ Rekin Ertem, *Elifbeden Alfabe*, Ekim 1991, İstanbul, s.22

⁹ Rekin Ertem, *age*, s. 55

görülmüştür. Daha sonraları azınlık ve yabancı okulların açılması bu ihtiyacı iyice gün yüzüne çıkarmıştır.

Osmanlı devlet bürokrasisinin hemen her kademesinde ayrı bir yazı üslubu kullanılmıştır. Padişah fermanlarında divani, maliyede siyakat, kitabette rik'a gibi muhtelif yazıların kullanılması imlanın tutarsızlığı aydınları bu konuda düşündürmeye vatandaşa devlet arasındaki diyalogu zorlaştıran bu engelleri kaldırmaya yöneltmişti. Gerek batılılaşma zaruretlerinin yol açtığı dış tesirlerle ve gerekse bürokrasi hakim millet, yazı imla üslup ve terim gibi iç problemlerle oluşan fikri ortam yazımızı iyiden iyiye içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmüştü. Türk dünyasında görülen bu içinden çıkılmaz hal alfabe konusunda bir ıslaha gidilmesi fikrini doğurmuştu.

7. TÜRKLERİN KULLANDIĞI ALFABELER (ALPHABETS USED BY TURKS)

Türk dünyasını çeşitli zaman ve mekanlarda değişik dil din ve kültürlerin tesiriyle on yedi alfabe kullanılmıştır. Bunlar kronolojik sırayla Orhun-Yenisey veya Göktürk alfabesi, Tibet alfabesi, Çin alfabesi, ibrani alfabesi, Suğdi alfabesi Brahmi alfabesi, Nasturi-Suryani alfabesi, Mani alfabesi, Uygur alfabesi, Peçenek alfabesi, Arap alfabesi, Passe-pa alfabesi, Yunan alfabesi, Ermeni alfabesi, Latin-Slav alfabesi, Kiril alfabesi ve Yeni Türk Latin alfabesidir.¹⁰ işaret sistemlerinde farklılık taşıyan bu alfabeler ses sayıları açısından da ayrılıklar göstermektedir. Bunlardan Göktürk alfabesi 38 harf, Uygur alfabesi 23 harf, Soğd alfabesi 22 harf, Mani alfabesi 22 harf, Arap alfabesi 31 harf, Kiril alfabesi 32-40 harf.¹¹ Bu; uzun, yorucu ve kültür bütünlüğüne zarar veren serüvenin son halkasıdır. Yeni Türk Latin alfabesi 20. yy'dan sonra Türkiye Türkleri tarafından kullanılmıştır.

8. MUSTAFA KEMAL PAŞA VE LATİN HARFLERİ (MUSTAFAKEMAL PASA AND LATİN CHARACTERS)

Türkiye'deki alfabe davasında Atatürk'ün yerini sağlam bir şekilde tayin edebilmek için onun düşünce sisteminde beliren ana fikirleri, inkılapların ve alfabe inkılabının bu fikirler arasındaki yerini bilmek gerekir. Cumhuriyetten sonra batılılaşma amacıyla yapılan devrimler birdenbire akla gelmiş ve uygulanmış fikirler değillerdir. Bunlar Mustafa Kemal Paşa'nın gençliğinden beri olmasını istediği şeylerdi.

Harp okulunda ve öğrenciler arasında devletin geleceği ile ilgili planlar yapma ve milleti çağdaş seviyeye ulaştırmak için programlar hazırlama, gizli ve o derecede de yaygın bir hal almıştı. Mustafa Kemal de bu plan ve programcılar arasında bulunuyordu. Yalnız onu diğer subaylardan ve özellikle ittihatçı subaylardan gerçekçi ve devrimci oluşu ayırıyordu. Neyin ne zaman nasıl yapılacağını iyi biliyordu. Önce yapılacak işi geniş kitlelere mal ediyor ve duruma göre de zamanlamasını ayarlıyordu. Halk için yapılacak devrimler siyasi iktidarın kaynağı olan halka giden yol ele geçirilmedikçe bunların hiçbirinin olamayacağını biliyordu. Bunun için Mustafa Kemal askeri ve siyasi faaliyetlerini bu hedefe göre planlamıştır. Atatürk'ün devrim anlayışında önce kamuoyunu hazırlamak yatıyordu. Bunu kendisi şöyle anlatır: "Tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve vekayi ve hadisattan istifade ederek milletin hissiyat ve efkârını hazırlamak ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasıl olmaya çalışmak lazım geliyordu."¹² Mustafa Kemal harf meselesinde de aynı hareket tarzını kullanmış toplantılarda sohbetlerde yemeklerde eski ve yeni

¹⁰ Rekin Ertem, age, s. 55

¹¹ Nadir İlhan, Türk Dilinin Sesleri ve Alfabe Sorunu, *Türk Kültürü*, S. 454, Şubat 2001, s. 72-76

¹² Rekin Ertem, age, s. 174

harfler hakkında konular açmış, açtırmış, konuşmuş, konuşturmuş aydın zümre içinde bir fikir birliği yaratmaya çalışmıştır. Uzun seneler devam eden bu konuşmalar, çevresindekileri böyle bir işin yapılmasına inandırmış ve ondan sonra da kendisi tatbikata geçmiştir.

Yine böyle bir fikre sahip olduğunu Selanik'te 1907 yılında Vardar kıraathanesine gittiği zaman dile getirmiştir. Herkesin devrin siyaseti üzerine yaptığı konuşmaları dinlemiş, etrafındakilerin dağılması üzerine baş başa kaldığı Bulgar Türkoloğu İvan Manolof'a Türkiye'nin geleceği hakkındaki fikirlerini açıklarken şöyle demiştir. "Bir gün gelecek hayal zannettiğiniz bütün bu inkılapları başaracağım. Mensup olduğum millet bana inanacaktır. Düşündüklerimin hiçbir demagoji mahsulü değildir. Bu millet, gerçeği görünce arkasından tereddütsüz yürür. Dava uğrunda ölmesini bilir. Saltanat yıkılmalıdır. Devlet yapısı mütecanis bir unsura dayanmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalı, doğu medeniyetinden benliğimizi sıyrarak batı medeniyetine aktarmalıyız. Kadın ve erkek arasındaki farklar silinerek yeni bir sosyal nizam kurmalıyız. Batı medeniyetine girebilmemize engel olan yazıyı atarak Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız. Emin olunuz ki bunların hepsi bir gün olacaktır, yine 1919'un 7-8 Temmuz gecesi Mazhar Müfit Bey'e gelecekte yapılacak işlerle ilgili tutturduğu ve hiç kimsenin bilmemesini ısrarla istediği notta beşinci madde olarak latin harfleri kabul edilecektir."¹³ diye not tutturmuştur.

Latin harflerine geçiş oldukça sancılı olmuş olup, bu harfleri kabul etmek içinse bazı süreçler aşılmıştır. Bu süreçlerin ilki Tanzimat'tan Meşrutiyete kadar olan dönemdir. Tanzimat'tan sonra üzerinde ısrarla durulan konularda biri de eğitimin düzeltilmesi, okuma yazmanın kolaylaştırılması, bunun için de harflerin düzeltilerek dilimize uygun hale getirilmesi olmuştur. Bu konu üzerinde ilk defa Ahmet Cevdet Paşa durmuştur. Kavaid'i Osmaniye adlı eserinde Türkçede bulunup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesleri belirtmek için bir yol bulunması gerektiğini yazmıştı.¹⁴

Türk dil tarihinde yazıyı değiştirmek imlayı değiştirmek kadar eskidir. 1870'ten önce Ali Suavi Latin yazısını almak isteyenlere karşı Arap yazısının din yazısı olduğunu iddia edenlere cevap vererek: "Bu bir akıl işidir, dinle ne ilgisi var? Bir millet okuma yazmayı kolaylaştırmak için istediği yazı şeklini seçebilir demişti."¹⁵

Daha sonra ikinci Meşrutiyetten cumhuriyete kadar olan dönem söz konusudur. Tanzimat'tan meşrutiyete kadar geçen süre içinde yapılan tartışmalarda daha çok harflerin yazma ve okuma da karışıklığa yol açan hususlarını ortadan kaldıracak şekilde ıslah edilmesidir. 1908 II. Meşrutiyetin ilanından sonra gelen hürriyet havasının yarattığı serbestlik içinde yapılan tartışmalarda daha çok alfabenin değişmesi gerektiği yorumları ortaya atılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından harf devrimi tarihine kadar olan dönem bekleme devridir. Beş yıllık bu dönemde resmi herhangi bir açıklama yapılmamış; fakat ima edilmiş, bu konudaki tartışma ve çalışmalar geriden seyredilerek beklenmişti. Bu bekleme süresinin rengi devrimin kaderini tayin edecekti. Bu devrin dikkati çeken bir tarafı da Latin alfabesine geçişi savunuların Cumhuriyetten sonra daha da güçlendikleriydi. Hükümetin desteğindeki basının yazıları, halkı böyle bir devrime doğru yönlendirmeyi hedef almıştı. Daha önce peyderpey yapılan devrimlerin milletin direnme gücünü kırdığı ve bunun da kabul edilmesini kolaylaştıracağı şüphesizdi. Asırlarca titizlikle uyulan ve

¹³ Rekin Ertem, age, s. 176

¹⁴ M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, TDK yay. s. 20, Ankara 2000

¹⁵ Zeynep Korkmaz, **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, s. 118, Ankara 1992

korunan bazı alışkanlıklar eskimiş kabul edilerek devrimlerle değiştirilmişti. Kademe kademe yapılan bu devrimlerin en büyüğü olan harf devrimine de çetin yollardan geçilerek varılmıştı. Önce saltanatın kaldırılması buna benzer değişikliklerin yapılacağı haberini vermiş ve din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılarak laikliğin kabul edileceği ve bunun da dini hayatı söndüreceği yazılmıştı.

Cumhuriyetin yerleşmesi için yapılan bu hareketlere tepkiler artmış huzursuzluk yayılmıştı. Buna ilk siyasi tepki de bazı mebus paşaların Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmasıyla gelmişti. İlk toplu hareketi de Şeyh Said başlatmıştı. Bu olaydan iki hafta sonra Hıyaneti Vataniye kanununda değişiklik yapılmış."dini veya mukaddesatı diniyeti siyasi gayelere esas veya alet ittihaz maksadıyla cemiyetler teşkili yasaklanmıştı."Hükümet cumhuriyetin karşılaştığı bu tür engelleri ortadan kaldırmak için Taktirî Sukun kanununu çıkarmak zorunda kalmıştı. Her türlü yıkıcı faaliyetleri engelleyen bu kanun aynı zamanda devleti de koruyacaktı. Şeyh Said'in idamıyla yatışan olaylardan dört ay sonra kılık-kıyafette devrim yapılmıştı. Buna da hükümetin dinsizleştiği söylenerek geniş bir çevreden tepkiler gelmiş, önce Erzurum'dan başlayan olaylar Sivas'a, Kayseri'ye, Rize'ye, Maraş'a Giresun'a sıçramıştı. Tepkilere rağmen inkılaplar da peş peşe gelmişti. Uluslararası takvim ve saat alınmış, olayları yaratanların toplandığı tekke ve zaviyeler kapatılmış, İsviçre'den medeni kanun, İtalya'dan ceza kanunu alınmıştı. Taktirî Sükun kanununun ağır baskısı kimsede soluk bırakmamıştı. Bu inkılapların tamamlanması için güzel bir fırsattı. Aylık hamleler halinde yapılan hutbenin ve ezanın Türkçe okunması laikliğin kabul edilmesi ve uluslar arası rakamların alınması sessiz sedasız yerleşivermişti. Bu şartlar ve metotlar dahilinde yapılan devrimlerden sonra sıra son ve büyük devrim olan Harf İnkılabına gelmişti.

Cumhuriyetten sonra Mustafa Kemal Paşa'ya Latin Harflerinin kabulüyle ilgili ilk teklif Hüseyin Cahid tarafından yapılmıştı."Siz ki inkılapların yaratıcısıdır, millete Latin harflerini kabul ettiriniz."¹⁶ Hüseyin Cahid tarafından yapılan bu teklif Mustafa Kemal tarafından şiddetle reddedilmişti, yetersiz bir inkılap olacağı nedeniyle karşı çıkılmıştı.

Cumhuriyetin ilanından alfabe inkılabının ilanına kadar geçen beş yıllık süre içerisinde Latin alfabesi lehinde ve aleyhinde oldukça fazla yazı çıkmış olup, bir taraftan da bazı gazetelerin sütunlarında Latin alfabesi ile yazılar çıkmaya başlamıştır. Henüz kabul edilmiş bir alfabe olmamasına rağmen bu harflerin kullanılmasına duyulan ilginin yenilik ve batılı olmanın hevesinin yol açtığı söylenebilir. Bütün bunlara rağmen o dönemin böyle bir inkılabına intibak etmesi oldukça zor görünüyordu. Alfabe değişikliğine en büyük engel olarak da Kuran yazısı olduğu için Arap harflerini tutanlar ve bir yandan da yüzyılların getirdiği alışkanlık harf devrimine imkan vermemişti. Ancak bütün bunlara rağmen bir deneme yapılması gerektiği fikri yaygınlaşmıştı. Erzincan mebusu Saffet (Arıkan), Kocaeli mebusu Reşit Safvet (Atabinen), Çorum mebusu Mustafa (Cantekin), Balıkesir mebusu Sadık (Deniz) beyler ve arkadaşları tarafından 9 Mayıs 1928'de TBMM'ye bir kanun teklifi yapılmıştı. Bu harf inkılabına en son hazırlık olarak görülmekteydi. Daha sonra ara ara alfabe teklifleri yapılmış, millet mektepleri kurulmuş halk dersaneleri ve konferansları yönetmeliği yayımlanmış Latin harflerinin kullanılacağı açıklanmış, gazetelerde tatbikatlar yapılmış, Latin harflerinin kolaylığından faydalarından, özelliklerinden bahsedilmiştir ve son adım olarak da Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Atatürk dil kurumu için şunları

¹⁶ Rekin Ertem, age, s. 183

söylemiştir: "Dil kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bundan sonra okullarımızda tedrisatın Türkçe yazılmış terimlerle başlamış olmasını mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim."¹⁷

9. YENİ TÜRK ALFABESİ İÇİN YAPILAN TEKLİFLER (OFFERS PUT FORWARD FOR NEW TURKISH ALPHABET):

Başlangıçta dil tartışmaları kullanılan harflerin ıslahı çerçevesinde ele alınmış, zamanla bu anlayış değişerek yeni harf sistemi aramaya dönüştürülmüştü. Latin harflerinin ilk teklif edildiği Tanzimat'tan 1928 yılına kadar zaman zaman sertleşen bu hava içerisinde değişik teklifler ortaya atılmıştır: Kullanmakta olduğumuz Arap harflerine devam etmek, İslamiyet'ten önceki Türklerin yazısı olan Orhun ve Uygur yazılarını kabul etmek, Latin harflerini almak veya kullandığımız harfleri yeniden düzenlemek.¹⁸Tartışmalarda Arap yazısının devamını isteyenler konuyu din, millet, siyaset ve kültür açılarından incelemişlerdir. Özellikle Arap alfabesinin kutsal alfabe olduğuna inananların çokluğu bu işi daha da güçleştirmiştir. Harflerin ıslahı düşünülmeden çaba gösterilmeden Latin alfabesinin alınması mantıksızlık olarak değerlendirilmiştir.

Orhun ve Uygur alfabelerinin alınması fikri daha çok Türkçüler arasında yayılmıştır. Ancak bu fikrin pek taraftar bulduğu söylenemez. Arap harflerine karşı Avrupa'nın kullandığı harflerin alınmasında ısrar edenlerin fikirleri ise daha çok Arap alfabesinin gelişimimizi engellediği yönündeydi. Değişen dünya şartlarında bu harflerin ihtiyacımıza cevap veremediği düşünülüyordu. Hatta daha da ileri giderek okumayı güçleştirdiği için geri kalmamıza sebep olduğunu söyleyenler bile mevcuttu. Arap harflerinin özel isimleri yazmada ayırıcı unsurunun olmaması, matbaa işlerinde kullanılmasının zor olması ve savaşlarda telgraf haberleşmesi için pek kullanışlı olmaması alfabe yapılıan eleştirilerin dozunu artırmıştı."Bu harfler milli değildir. Zaman zaman yapılan ıslahat teşebbüsleri de bir başarı sağlamamıştır. İslahla vakit geçirmeyelim. Tanzimat'tan beri Batıya yöneldik, Mustafa Kemal'in devrimleriyle bu yöneliş belgelenmiş, resmileşmiştir. Yeni bir çağ açılmıştır. Bu durumda doğunun skolastik zihniyetinin sembolü olan Arap harfleri atılmalı, medeni dünyanın kullandığı Latin harfleri kabul edilmelidir, çünkü Latin harfleri daha kolaydır. Sesli harfleri fazladır, dilimize uygundur, kullanışlıdır. Büyük harf küçük harf ayrımı vardır. Telgraf haberleşmesine matbaa tekniğine uygundur. Latin alfabesine Hıristiyan harfleri gözülle bakılmamalıdır. Latin harflerinden milli bir alfabe yaratılmalıdır. Dilimiz Arap ve Fars baskısından kurtulacaktır. Bu harfleri almakla Türkçülük de yapmış oluruz. Ancak harflerle cahil nüfusumuz okur yazar haline gelir. çünkü şekli çabuk öğreniliyor, az zaman alıyor. Onu kabul etmek bir zarurettir. Fen ve ilim alanında mucize yaratacağız."¹⁹

10. YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE UYGULAMA DÖNEMİ (THE PERIOD OF ACKNOWLEDGEMENT AND APPLICATION OF NEW TURKISH LETTERS)

Cumhuriyet hükümeti harf inkılabından önceki kısa zaman içinde, kullanmakta bulunduğumuz rakamları değiştirmek, Latin aslından olan rakamları kabul etmekle işe başladı. 1 Haziran 1928'den başlanarak Türkiye'de milletlerarası rakamlar kullanılmaya başlandı. Bu rakamların kullanılmasından sonra gazete ve dergilerde Latin

¹⁷ Mehmet Ali Aşakay, Dil Devrimi ve Güneş Dil Teorisi, *Türk Dili Dergisi*, C. VIII, S.

92 (Kasım 1952), s. 427

¹⁸ Rekin Ertem, age, s. 249

¹⁹ Rekin Ertem, age, s. 206

harflerinin de kabul edilmesi gerektiği yönünde yazılar çıktı ancak Arap harflerinin ıslahı ile de bu problemin çözüleceğini savunanlar da yok değildi. Latin harflerinden bir Türk alfabesi yapılması için maarif vekili Mustafa Necati'nin teklifiyle bir dil heyetinin kurulduğu duyuruldu.²⁰ Kurulan dil heyeti daha sonra daha genişletilmiş bir şekilde yeniden kuruldu. Yaz tatilini geçirmek üzere 05.06.1928'de Dolmabahçe'ye gelen Mustafa Kemal dönemin maarif vekili Mustafa Necati'yi İstanbul'a çağırılmış, yeni harfleri seçecek bir komisyonun kurulmasını emretmiş ve bizzat kendisinin tespit ettiği üyelerini de yazdırmıştı. Mustafa Kemal tarafından tespit edilen Dil Heyeti Üyeleri şunlardır: "Bolu mebusu Falih Rıfki, Manisa mebusu Yakup Kadri, Afyon mebusu Ruşen Eşref, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dil Kürsüsü öğretmeni Ragıp Hulusi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi eski dil öğretmeni Ahmet Cevad, Galatasaray Lisesi Edebiyat öğretmeni Fazıl Ahmet, Hariciyecisi İbrahim Grandi, Maarif vekaleti Talim Terbiye Dairesi reisi Mehmed Emin, Maarif vekaleti Talim Terbiye Dairesi azası Mehmed İhsan."²¹ Dil heyeti alfabe projesi vücuda getirmek, gramer yapısı ortaya çıkarmak, tatbik sistemini münakaşa etmek için çalışacaktı. Aralıklarla toplanan dil heyetinin ilk toplantısında ilk sözü Falih Rıfki almıştır. "Ben şimdi İstanbul'dan geliyorum Trene binmezden önce Atatürk ile görüştim. Atatürk harfleri tespitte kalkmazdan önce komisyon, Latin harflerinin kabulü lazım mıdır, değil midir; lazımsa neden değilse neden, bunu müzakere etmeli ve raporunu yazmalıdır, fikrindedir. Onun için önce bu meselenin müzakeresini teklif ediyorum."²² Alfabe komisyonu öncelikle belirli prensipleri kabul etmiş daha sonra işe başlamıştır. Buna göre düzenlenecek alfabe de;

- Çift harf bulunmayacak,
- Alfabe milli bir Türk alfabesi olacak,
- Seslerin uluslararası değeri değişmeyecek,
- İşaretli harflere mümkün olduğu kadar az yer verilecek.

Kabul edilen bu prensiplerden sonra kullanılacak olan Latin harfleri hangi alfabe olacağı konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır;

- Fransız alfabesini esas tutmak,
- İlk Latin alfabesini dikkate almak,
- Bütün alfabeleri toplayarak bizim ihtiyaçlarımıza cevap verecek harfleri karışık seçmek,
- Azerbaycan alfabesini dikkate almak.

Bunlar içerisinde en uygunu bütün Avrupa'da alfabelerin toplanıp incelenmesi olmuştur. Dil heyeti çalışmalarını bitirip Mustafa Kemal'e sunmuştur. **a,b,c,ç,d,e,f,g,h,i,ı,j,k, l,m,n,o,p,q, r, s,t,u,v,w,x,y,z.** Sunulan ilk alfabe bu şekildedir. Raporu sunan Falih Rıfki ile Mustafa Kemal Paşa arasında süre konusunda şöyle bir konuşma geçmiştir. 'Komisyon alfabesini İstanbul'da Atatürk'e ben getirdim. Uzun uzun tetkik etti. Konuştuklarından birtakım insanlar "q" harfinde ısrar ediyordu. Hatta bir aralık Atatürk bu tavizde bulunmaya da karar verdi. Ertesi gün vazgeçirdik. Atatürk bana sordu: Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? Bir on beş yıllık uzun ve bir de beş yıllık kısa mühletli iki yazı teklifim var, dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirlerde iki yazı birden öğretilecekti. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştü. Yüzüme baktı:

²⁰ Rekin Ertem, age, s. 214

²¹ Rekin Ertem, age, s. 215

²² Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, s. 477, İstanbul 2004

Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz, dedi. Hayli radikal bir inkılapçı iken ben bile yüzüne bakakalmıştım. Çocuğum dedi, gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp bir iç buhran bir terslik oldu mu bizim yazı da Enver'in yazısına döner."²³

Atatürk'ün yeni Türk harflerinin yayılması için katıldığı davetlerden biri de 1928 Ağustos'unda Sarayburnu parkındaki bir halk toplantısı ve Büyükkada kulübünde bir suareye idi. "Sarayburnu'ndaki kadınlı erkekli park kalabalığının neşesi Atatürk'ün gelmesi ile arttı. Kimde bir defter var, dedi Atatürk. Kendisine hizmet edenlerden biri parmak büyüklüğünde bir defter bulabildi. Bu deftere bir şeyler yazıldığını görüyorduk. Bir müddet sonra beni (Faliş Rıfkı'yı) yanına çağırdı, kulağıma: Kimseye göstermeden bunlara göz gezdir, sana okutacağım, dedi. Yerime oturdum baktım yeni yazı ile "Sarayburnu Nutku" diye cumhuriyet tarihine geçen hitabenin ilk parçaları idi. Atatürk millete iki şey söylüyordu: Yazın Arap yazısı değildir. Musikin bu sahnedeki musiki değildir. Yazdıkça birer birer bana verdiği kağıtları geri aldı, ayağa kalkarak halkı selamlayan kısa bir nutuk söyledi, sonra elinde tuttuğu defteri göstererek bir şeyler not ettiğini ve bunları orada hazır bulunanlardan birine okutacağını haber verdi, kalabalıktan Türkçe yazı okumayı bilen birini çağırdı. Bir genç koşup geldi fakat Latin yazılı kağıtları görünce şaşaladı. Atatürk: Bu arkadaşımız hakiki Türk yazısını bilmediği için şaşmıştır.

Arkadaşlarımdan birine okutayım, dedi. Beni yanına çağırdı. Nutku okudum. Halk parkın içinde toplandığından beri bir müjde bekliyormuş da o müjde bu imiş gibi dibinden kaynarak coştı. Atatürk ayağa kalkarak halk şerefine içti. Halk onun şerefine o ağustos gecesini donanma gecesine çevirdi. Geç vakit iskeleye doğru güçlkle inerek motora binip Büyükkada kulübüne yanaştı. Bahçede ana binaya doğru ilerlediğimiz sırada tuvaletli hanımlar farklı erkekler bir grup halinde bize geliyorlardı: Atatürk bana (Faliş Rıfkı'ya) döndü: "Çocuk dedi, orada yaptığımızı burada yapamazdık. Bu bir Tanzimat dekorudur: Garp medeniyetçisi ve Türk milliyetçisi Atatürk bu dekora ısınmamıştır. O bir cilacı değil yontmacı idi."²⁴

Dil heyeti Gazi Tarafından İstanbul'a davet edilmişti. Çalışmaların burada daha rahat ve daha süratle yapılacağı düşünülmüştü. İstanbul'da yapılan toplantılardan sonra alfabe son şeklini almıştı:

a,b,c,d,e,e,f,g,ğ,h,ı,i,j,k,kh,l,m,n,o,ö,p,r,s,,,t,u,ü,v,y,z. ²⁵

11. HARF İNKILABININ YERLEŞMESİ İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR (WORKS MADE TO FIX ALPHABET REFORM)

11.1. Millet Mektepleri (Public Schools)

Eskiden herkes okuma yazma bilmezdi; yalnız memurlar, hocalar okur yazardı. O zamanlarda bu durum kötü karşılanmıyordu. Cumhuriyetin ilanına kadar bu durumun pek bir ehemmiyeti yoktu. Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra art arda gelen devrimler halkın yönünü Batıya çevirmişti. Dolayısıyla okuma yazma bilmemek, bu oranın düşük olması oldukça kötü bir durumdu. Yönümüzü çevirdiğimiz muasır medeniyetlerin hiçbirinde durum böyle değildi. Oralarda kitap gazete matbaacılığının ilerlemesi, iş ve ticaretin büyük gelişme göstermesi okuma yazma ihtiyacını hem artırmış hem de kolaylaştırmıştı.

Mustafa Kemal nasıl on sene içerisinde düşmanları vatan topraklarından atmak için milleti seferberliğe çağırdı ise şimdi de Türk yurdundaki okur yazar oranını artırmak için seferberlik ilan

²³ Faliş Rıfkı Atay, age, s. 479

²⁴ Faliş Rıfkı Atay, age, s. 481

²⁵ Rekin Ertem, age, s. 222

etti. Türkiye'de kadın erkek yaşlı genç herkes okuma ve yazma öğrenecektir."Türk gencinin alfabe devrimini aşırılıklarıyla beraber benimseyişinde yaratma güdüsünün rolü Atatürk'e ve Atatürk devrimlerine bağlılığının oynadığı rol kadar büyük olmuştur denilebilir."²⁶ Bu ülkede artık okuma yazma bilmeyen kalmayacaktır. İşte millet mektepleri bu nedenle açılmıştır. Açılan bu millet mekteplerine ilgi üst seviyede olmuştur.

Latin alfabesinin kabulünü Türkiye'de geniş bir eğitim seferberliği izler. Maarif Bakanlığı Türkiye'de Millet Mektepleri adı altında kurslar açarak yeni yazıyı okul dışında kalan vatandaşlara öğretmeye girişmiştir. "1929 yılında başlayan millet mektepleri iki kurs şeklinde örgütlenmişti. A ve B adı verilen kurslar dörder aylıktı. A kursuna hiç okuyup yazması olmayanlar, B kursuna biraz okuma yazma bilenlerle eski yazıyı öğrenmiş olanlar devam edecekti. Okul binası bulunan kasabalarda kurslar okul binalarındaydı. Okul bulunmayan yerlerde kurslar geçiciydi, uygun bir odada veya açık havada çalışacaktı. Kabul edilen bir kanunla 15 ile 45 yaş arasında bulunan ve okuyup yazması olmayan kadın erkek bütün vatandaşlar bu kurslara devama zorunlu kılındılar. Kurslar 45 yaşını geçenler için zorunlu değildi. Kursları öğretmenler veriyor ve hizmetlerine karşılık maaşlarından ayrı ücret alıyorlardı. İlk açıldığı yıl yarım milyon öğrenci bu kurslara devam ederek okuma yazma öğrendi. Eğitim Bakanlığı bu kurslar için özel alfabeler yalın ve iri yazılı okuma kitapları bastırıldı. Ayrıca kursu bitirenlerin öğrendiklerini unutmaması için haftalık bir Halk gazetesi çıkarılmaya başlandı. Gerek kitaplar, gerekse gazete kurs öğrencilerine parasız veriliyordu. Özel yayınevi sahipleri de basit kitaplar ve resimli magazinler basarak bakanlığın yayınlarını desteklediler. Böylece ilk beş yıl içinde okullar bir buçuk milyona yakın yetişkine okuma yazma öğretti. 1932 yılından sonra Millet Mektepleri hızını kaybetti. O yıl buralardan mezun olan vatandaşların sayısı çok azdı. Aşağıdaki tablo çeşitli yıllarda bu okulları bitiren vatandaşların sayısını göstermektedir."²⁷

1928-1929	397476 (Erkek)	199544 (Kadın)
1929-1930	180225	82168
1930-1931	144446	43865
1931-1932	85120	23350
1933-1934	35183	5668
1941-1942	11972	2113

11.2. Gezilerin Düzenlenmesi (Arranging Trips)

İnkılapların uygulanması ve millete mal edilmesi bakımından en dikkat çekici nokta Mustafa Kemal'in kullandığı metot ve zamanlama idi. Bir kanunla gerçekleştirilebilecek devrim alışkanlıklardan, geleneklerden vazgeçemeyen halk tarafından tepkiyle karşılanabilir ve yapılacak benzer devrimler için de hiç yoktan şimşekleri üzerine çekebilir. Geniş halk kitleleri tarafından tepkiyle karşılanarak böyle bir hareketi korumada kanunlar da acze düşebilir. Zaten uzun bir süredir Mustafa Kemal ve yaptıklarından memnun olmayan geniş bir topluluk vardı. Çerkez Ethem ve Şeyh Said isyanı henüz unutulmamıştı. Yapılacak tek akıllıca iş, kanundan önce devrimi halkın ayağına götürerek devrimin getireceği nimeti anlatmaktı. Harf devrimi için hiçbir inkılapta görülmeyen bir hazırlık kampanyası sürdürülmüş, ve toplantılar, yazılar, haberler ve derslerle kamuoyu yaratılmıştı. Kısa programlı muhtelif şehir ve kasabalara yapılacak gezilerle yaratılan kamuoyu pekiştirilmeliydi. Bu şekilde inkılap için halkın desteğine

²⁶ Bülent Ecevit, Boy Veren Ekin Dil Devrimi, *Türk Dili Dergisi*, C. IV, S. 48 (Eylül 1955), s. 745

²⁷ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s. 117, Ankara 1999

ihtiyaç duyulduğunu ve bu desteği aramaya çıktıklarının bir göstergesi olarak sayabiliriz. Atatürk halkı yeni yazıya alıştırmak için seyahatlere çıkmaya başlar. Gezici alfabe hocasını gönüllü olarak yapmaya başlamıştır. Hiç okuma yazma bilmeyenlerin kolayca öğreniverdikleri bu yazıya ısınmaları tabii idi. Alfabedeki tire ve bazı işaretleri güçlük uyandırdığı için hepsini kaldırmıştı.²⁸ Mustafa Kemal Bursa'ya, Çanakkale'ye, Gelibolu'ya, Sinop'a, Samsun, Tokat'a, Amasya'ya, Sivas'a harf inkılabını yaymak ve inkılaba destek aramak için geziler düzenlemiştir.

İnkılabın yerleşmesi için hükümet de oldukça fazla bir faaliyette bulunmuştur. O yıl açılacak okullarda derslerin Latin alfabesi ile yapılacağı belirtilmiştir. İllerde valiler memurlara, müdürler öğretmenlere, öğretmenler de çocuklara ve velilerine düzenlemiştir. 1928'in sonlarına doğru inkılap yaygınlaşınca cadde sokak isimleri işyeri isimleri artık değişmeye başlamıştır. İnkılaba başından sonuna kadar destek veren İstanbul kamuoyu da her gün yeni yazı örnekleri vermeye başlar. "Biz İstanbul gazetelerinde her gün yeni yazı örnekleri neşrediyorduk. Açıkça muhalefet yoksa da muhafazakar ilim ve edebiyat çevreleri bu kadar kökten bir değişikliğin aleyhindeydiler. Doğrusunu isterseniz inandırıcı bir delilleri de yoktu. Bir gün öncesine kadar Osmanlı kütüphanesinin yoksulluğundan şikayet edenler şimdi geçmiş hazinenin ne olacağını soruyorlardı. Yeni yazının Arap diline uymayacağını ileri sürenler hiç şüphesiz haklı idiler. Fakat Türkçeye de uygun gelmeyeceği üzerine akıl yatırır hiçbir tenkitlerine rastlayamıyorduk. Yeni yazının Türk dilindeki yabancı kelimeleri asıllarından uzaklaştırıp millileştirmesi ise onun aleyhine değil lehine bir delil sayılmak lazım gelirdi. Bütün bu zorluk bizim nesiller içindi. Eski yazı ile yetişmiştik. Her Türkçe kelime bizim için bir resimdi. Onu heceleyerek değil görerek okuyorduk. Bizler bu resmi kaybedip yerine her kelimenin yeni bir resmini koymak gibi belki de ömrümüzün sonuna kadar başaramayacağımız nankör bir külfet karşısında idik. Okuyorduk, heceleyecektik. Ama bütün okur yazarlar milletin yüzde beşi onu arasında idik. Eğer bu nispet yüzde elliye geçiş olsaydı, yazının değiştirilemeyeceğine şüphe yoktu. Aynı ana dilini Sırp, Kiril ve Hırvatlar Latin harfleri ile yazmaktadırlar. Yazı inkılabı yapılacaksa tam zamanında idi. Milletin yüzde beş ile onu arasındaki bir azlık gelecek nesiller hesabına bir fedakarlık yapacaktık. Bir memur düşünün. Sağdan yazar Latin harfleri ile hiçbir alışkanlığı yoktur. Bu memur şimdi bir yazı öğrenecekti. Ne kadar istemeyeceği bir şey olduğun şüphe edilemez. Atatürk inkılaplarının en çok rahatsız edeni yeni yazıdır. Çilesine katlanabilmek için fedakarlığın şerefini benimsemek lazımdı. Doğrusu Atatürk ve İnönü herkese örnek olmak istediler. Yeni yazı kabul edildikten sonra ikisi de bir daha Arap yazısını kullanmadılar. İnönü adetlerinden vazgeçip geçmediklerini anlamak için arkadaşlarının not defterlerini bile yoklardı.²⁹

12.1. Falih Rıfki Atay ve Harf İnkılabı (Alphabet Reforms and Falih Rıfki Atay)

Falih Rıfki, Osmanlıcanın, Arapça, Farsça ve Türkçeden oluştuğu düşüncesin dedir. Bu üç dilden Arapça ve Farsçanın canlı, Türkçenin ise ölü bir dil olduğuna inanır. O nedenle Türkçeyi canlandırmak gerektiği düşüncesini taşır. Türkçeye dönmenin ve Türkçenin kaynaklarını zorlamanın daha doğru olacağını söyleyen Falih Rıfki: "Osmanlıca nihayet bulmuştur. Türkçede Arap ve Fars kaideleri yaşamayacaktır. Türkçede yabancı kelimelerin başka dillerdeki yabancı

²⁸ Falih Rıfki Atay, age, s. 481

²⁹ Falih Rıfki Atay, age, s. 482

kelimelerden fazla imtiyazı olmayacaktır." görüşündedir. Bu konuda canla başla çalışıldığını söyleyen Falih Rıfkı; "Türkleri Osmanlıca denen uydurma dilden kurtarmakta biz Türkçüler her vakit beraber kaldık. Bu davanın inkılâpçılığa mal olmasına da alabildiğine sevindik. Çünkü devlet Osmanlı kaldıkça Türk inkılapçılığının bir çok davaları gibi bunun da yürüyemeyeceğine inanıyorduk" diyerek bu konudaki kararlılığını sürdürür. Yazara göre Türkçe, Osmanlıcadan kopmuştur ve kendi yolunu tutmuştur. Türkçeleşme tarihinde birçok kelimeler türetilmiş; bu kelimelerden bazıları tutmuş, bazıları unutulmuştur. Ancak Osmanlıca ölmüştür. Falih Rıfkı, Osmanlıca'yı diriltmenin Arap yazısını geri getirmekten daha zor olduğunu görüşündedir.³⁰

12.2. Dilde Sadeleşme (Simplification in Language)

Osmanlıcanın yazılıp konuşulduğu bir devrede kültür ve edebiyata ışık tutan Falih Rıfkı, dilde sadeleşme hareketini benimser. Bu tartışma geniş ölçüde yapıldığı dil ve edebiyat hareketlerinin millileşme karakteri dönemde, sadeleşme hareketine katılır. Yazılarında dilde sadeleşme destek verir. Atatürk'ün yakın çevresinde yer almış olması ilginin artmasına neden olur.

Yıllar geçtikçe "millileşme" çabalarının derinleştiğini Türkçülerin, Osmanlıcaya karşı ilmi bir savaş açtığını ve Meşrutiyet gençliğinin "bu melez" dile inanisini sarstığını belirten yazar, asıl kıyametin o zaman koptuğunu söyler.

"Eski dile inanarak bağlı olanlar dinlerine dokunulmuş gibi isyan ettiler. İlk Divan şairlerinden Fecr-i Atı şairlerine, ilk Osmanlı inşacısından Cenap Şahabettin'e kadar bütün dehalar alemi ne olacaktı? Asırlarca işlediğimiz Osmanlıca gibi eşi benzeri bulunmayan bir ilim ve sanat dilini feda mı edecektik?" Bütün bu İsyanlara karşı yazar, konuşma dilinin ve Türkçenin galip geldiğini hatta karşı koyanların sonraki yıllarda bu akıma katıldıklarını ifade eder.

Yazara göre, Türkçeleşmek için şu iki hakikat bize aşk ve şevk getirir: "1-Artık Osmanlıcaya dönmek imkansızdır. 2- Zaten Osmanlıcanın bin türlü alışılmaz ve kullanılmaz yabancı kelime ve terkipleri ile dahi ileri bir kültür diline kıyas ettiğimiz vakit eksik ve fakir bulduğumuz Türkçeye daha büyük bir ifade genişliği ve bir kelime zenginliği vermek zorundayız. İnanmak ve sevmek esastır." Falih Rıfkı, halkın da üzerine bir vazife düştüğünü bunun da eski alışkanlıkları yenmeğe çalışarak yardımcı olacağını söyler. Yazar, Türkçelerini ihmal edenleri affetmeyeceğini, gazete ve diğer basın organlarının da titizliğini istemektedir. Türkçeleşme bir hizmettir. İyi ve yerinde Türkçeleşme de vazifedir. Yazar sözlerini şöyle bağlar: "Sınıf dilinden millet diline, fakat aynı zamanda eskisinden daha yüksek bir seviye diline doğru gidiyoruz. Maksudı kavrayışta birlik, harekette ise beraberlik lazımdır."³¹

12.2. Konuşma Dili (Spoken Language)

Falih Rıfkı, dilde Türkçülük hareketine uygunluk gösteren bir anlayışla yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılması gerektiği kanısındadır. Dilde sadeleşmenin temelinde konuşma diline önem verilmesi ve konuşma dilinin esas kabul edilmesi düşüncesini taşır.

Dil işinde vakit kaybettiren iki nokta üzerinde durur: 1-Yeni kelimelere yan gözle bakmak, eski ve yeni Türkçe kelimelerden faydalanmamak, öz Türkçe kelimelerle tecrübeler yapmamak, 2- Güzel olmadığı, şive ve ahenk kanunlarına uymadığı için benimsenmeyen kelimeleri zorlamak.

³⁰ Canan Önderışık, **Falih Rıfkı Atay'ın Hakimiyet'i Milliye Gazetesindeki Yazıları Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, s. 1 İzmir 1999

³¹ Canan Önderışık, agt, Yüksek Lisans Tezi, s. 11, İzmir 1999

Falih Rıfki, güzel Türkçe için ideallerini şu şekilde sıralar: "Türkçe düşünelim; her gün yeni kelimeler öğrenelim ve düşüncelerimizi onlarla ifade etmeğe çalışalım. Bir tercüme zoru ile değil, Türk kafasının düşünüşünü Türkçe ile anlatmak davasını güdelim. Herkesin akli yattığına biz de aklımıza yatırmağa çalışalım ve aklımızın yattığını, dil ve kalemimizin alışıldığı ile mücadele ederek, lisanımıza mal etmekten çekinmezdim.

Her gün daha milli Türkçe
Her gün daha zengin Türkçe

Her gün daha öz, fakat daima güzel Türkçe; işte gayelerimiz."³²

Yazara göre, bu sırada, bu inkılabı geçiren her memlekette, bir özleştirme davası ortaya çıkar ve konuşma dilini ayıklama iddiasını güder. Bu akımların her yerde, ikinci ve ölmeğe mahkum bir yazı dili ortaya atmaktan başka faydası görülmemiştir. Bu yazı dilinden diline pek az kelime geçer. Onlar da şekillerini, bazen de manalarını değiştirirler. "İkinci Murat, Filibe yolunda Mercüme Ahmed'e Kabusname'yi pek sevdiğini, fakat Türkçe tercümesinin açık olmadığını,, biri çıkıp da bu eseri herkesin anlayabileceği gibi Türkçeye çevirse ne iyi edeceğini söylemiş. Mercüme Ahmet de tercüme yapıp ve dili sadeleştirmiştir. Eğer Türkçemiz bu çığırda gelişseydi bugün ne ileri ne olgun bir dilimiz olacakmış diye hayıflanırım" diyen Falih Rıfki, eskiden beri halkla anlaşmak isteyenlerin sade ve açık Türkçe tuttuklarını anlatır. Yazar, Türkçeyle masallar, destanlar, nefesler yazıldığını, kitap basma devrine gelinceye kadar medrese ve devlet dilinin yanında konuşma ve halk yazı dilinin de canlılığını koruduğunu söyler. Basma devri edebiyatı ve gazeteleri Türkçe kelimelerden birçoğunun ölmesine, devlet ve yazı dilinin halk dilinden gittikçe uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bunu kırmak isteyen yazarlar da yok değildir. Ali Suavi gazeteciliğe heves etmesinin sebebinin "konuştuğumuz dille yazı yazmak" usulünü kurmak olduğunu söylemiştir."³³

12.3. Yazı Dili (Written Language)

Falih Rıfki, ülkemizde ilk dil kargaşasının 1912 ila 1914 yılları arasında Türkçeden Arap ve Fars kurallarını atarak yazı dilini konuşma diline yanaştırma fikrinin ortaya atılması ile başladığını belirtir. Servet-i Fünun dili artık anlaşılammaya başlamıştır. Bütün ilim ve fen kitapları çok iyi bilenlerin bile anlayamayacağı ağır terimlerle doldurulmuştur.

Yazarımız, yeni alfabenin kabulünden sonra ortaya çıkan diğer bir sorun olarak, Arapça ve Farsça bilmeyen öğrencilere ilim ve fen kitaplarına doldurduğumuz Arapça ve Farsça kelimelerin ve terimlerin nasıl açıklanacağını vurgular. Herkes bu sorunu ortadan kaldıracak şekilde dilimizin eklerini ve son eklerini dirilterek yeni kelimeler yaratmak yeteneğine kavuşturulmalıdır. Yazarımız; "Dil devriminin bu evresindeki acemiliğimiz, gençliği kültürsüzlük, karanlığına doğru sürüyüp götüren eski kargaşanın onda biri kadar sürmeyecektir."der.³⁴

Falih Rıfki'ya göre bir dilin kurtuluşunun ilk ve büyük adımı nasıl gramer etkinliği ise, ulusal kültürün başıca temel taşı da dil duruluğudur, gramer bilimciler bunu düşünmelidir. Falih Rıfki'ya göre yeni yazı Türk kelimesine biçilmiş kaftan gibi gelmesine rağmen Arap yazısının kullanılması artık anlamsızdır.

Yazarımız Osmanlı dönemindeki dil kargaşası yüzünden öz Türkçenin kendisini gösteremediğini öz Türkçeyi kullanmanın basitlik olarak gördüğünü bundan oldukça müteessir olduğunu ifade etmiştir.

³² Canan Önderışık, agt, s. 14, İzmir 1999

³³ Canan Önderışık, agt, s. 19, İzmir 1999

³⁴ Canan Önderışık, agt, s. 20, İzmir 1999

12.4. Harf İnkılabı (Alphabet Reform)

Harf İnkılabı, modern Türkiye'nin doğuşunda ve çağdaşlaşma sürecinde en önemli bir gelişmenin başlangıcını oluşturur. Cumhuriyet sonrasında, Harf İnkılabı ciddi bir biçimde ele alınmaya başlar. 1925'ten sonra Arap harflerini terk etmemiz ve Latin alfabesine geçmemiz tartışılır. Bu tartışmalar, 1927-1928 yıllarında yoğunlaşma gösterir.

Alfabe değişikliğini kültüre bağlı görenler, Latin alfabesine geçilmesini istemezler. Arap alfabesinin ıslah edilmesini yeterli görürler. Türk dünyasında bölünmeye neden olabileceğini öne sürerler.

Latin alfabesine geçilmesini isteyenler ise, uygar dünya ile bütünleşme ve okuma, yazma kolaylığı sağlayabilme açısından bu girişimi desteklerler. Türklerin uygar bir millet olduğunu, günümüze kadar Orhun, Uygur, Mani ve Arap yazılarını denediklerini, Latin alfabesini de rahatlıkla denemeye koyulabileceklerini savunurlar. 1928 Haziran'ının ortalarında Latin harflerinin lisanımıza tatbiki için, Türk Dil Encümeni üzerine düşen görevi yapar. Yeni alfabenin yaygınlaştırılması için, Türk Ocakları başta olmak üzere, yurt çapında çalışmalar sürdürülür. Uzmanlar, Latin harflerini Türkçenin kural ve yapısına göre değerlendirerek yeni bir Türk alfabesi hazırlarlar. Atatürk Harf İnkılabını Sarayburnu'nda düzenlenen bir gecede yaptığı konuşma ile 9 Ağustos 1928'de Türk milletine duyurur. Yeni Türk Harfleri Kanunu, 1 Kasım 1928'de kabul edilerek yürürlüğe girer, eğitim ve öğretimde yeni alfabe kullanılmaya başlar.

Böylece 1928 yılında yapılan Harf İnkılabı, Atatürk'ün dil yolundaki ilk ve en kapsamlı bir hamlesi olur. Yazı ve imla üzerinde yapılan inkılap, dil cephesini yeniden canlandırır. Falih Rıfkı Arap alfabesini bırakıp Latin harflerini benimsememiz gerektiğini belirten bir yazarımızdır. Konuya ilişkin görüşlerini daha çok Hakimiyeti Milliye gazetesindeki makalelerinde dile getirmiştir.

Falih Rıfkı, yazı inkılabının Türk neşriyatını nasıl ve ne şekilde müteessir ettiğini kendi görüşleri ışığı altında yazan iki yazar arkadaşının bu faaliyete çok erken girdiklerini, bugün itibarı ile bu büyük inkılabın geldiği nokta hakkında etraflı ve tam teşhis koymanın doğru bir fikir olmadığı görüşündedir. Fakat meslekten olmayanları yanlış hükümlerden korumak için meselenin iç yüzünü ortaya koymak gerektiğini savunur.

Yazar, 1928 Temmuz'unda, Arap yazısını büsbütün kaldırmak ve yazı inkılabını tamamlamak için, en aşağı on beş senelik bir süre geçeceği görüşündedir. Ancak bu düşüncelerini ve tereddütlerini Atatürk kırmıştır. Büyük şef: "Ya hemen, ya hiç bir zaman" demiştir. Onun görüşüne göre on beş sene herkes kolayına gelen yazıyı kullanacak, yenisini kullanmak için çok vakti olduğunu söyleyecek ve on beş sene sonunda tam tatbik kararlaştırıldığı zaman, yarın başlansa ne kadar buhran olacaksa gene o kadar buhran olacaktır. Süre uzun olunca herhangi bir harp ve kargaşalık üzerine inkılabın büsbütün bertaraf olma tehlikesi vardı.

Falih Rıfkı'ya göre, diğer bir tereddütleri, gazetelerin tirajlarının düşeceği korkusuydu. Ancak inkılabtan dört ay on sekiz gün geçmiş ve tahminlerinde yanılmışlardır. Tirajlar korunmuş, hatta bazı gazetelerde artış olmuştur. Bu da Türk halkının yeni Türk alfabesini ne kadar benimsediğinin göstergesiydi. Zaten Türk halkı tarihin her döneminde yeniliğe açık olmuştur.

Yazar, "Bugün eski yazı şeklinde alışan bizim neslimiz yalnız lüzumlu ve hemen ihtiyaç duyduğu şeyleri okuyor. Biz henüz gazetede yazı; kitap ve haftalıkla daha geçemedik" diyerek devlet ve müesseselerden yardım alamayan haftalık ve aylık yayın organları ile kitap satışlarındaki durgunluğa dikkatimizi çekmektedir.

Yazara göre, mekteplerde iş o kadar iyi yürümektedir ki, bir İki sene sonra yeni yazının her çeşit neşriyatı, Arap yazısının birkaç misli okuyucu bulacaktır. Yazar, o zamana kadar yapılması gerekenin, basıcının her teşebbüsüne devletin yardım yapması demek olmadığını, öyle olsaydı, devletin ihtiyacı olan eserleri Milli Kütüphanede kendisi basardı görüşünü savunur.³⁵

Falih Rıfki, Yazı İnkılabı'nın geldiği durumu değerlendirirken; "Yazı inkılabının dört buçuk ay sonraki manzarası "Normalden çok iyidir. Yazı inkılabının doğrudan doğruya kendisi ile alakası olmayan sıkıntıların nasıl yardım görmesi meselesi ise umum ile görülecek, milli bir mesele değildir, resmi makamlarla meslek adamları arasında halledilecek bir meseledir. " der.

Millet Meclisi'nden Maarif Vekaleti'ne yeni harfler için verilmiş olan paranın meblağı çok gibi gözükmeyle birlikte, ancak ilk ihtiyaçların küçük bir kısmına cevap verebilecek miktarda olmuştur. Her sene yapılacak harcamalar bu ayrılan paranın bir iki misli tutarındadır. "Yeni yazı bize yalnız yeni dil değil, yeni kafayı yapmayı da bahsetti. Büyük kültür neşriyatı, halk neşriyatı, hepsi ancak devlet yardımı ile vücut bulabilir" diyen yazar, devletin parasını kontrol etmek suretiyle, Milli Kütüphane'yi tamam kendi isteği gibi tanzim edebilir, diyerek Rusların bu konuda ülkelerinde aldıkları tedbirleri örnek gösterir. Ruslar bazı esaslar tespit ederek her türlü neşriyatı sıkı ve sistematik bir disipline tabi tutmuşlardır. Onlarda yeni bir kafa yoğurmaktadırlar. Bu yeni kafanın hamurunu ve mayasını inkılap münevverleri oluşturmaktadır. Yazarımız Rusya örneğinden yola çıkarak, "Bugünkü İlk işimiz bütün neşriyat vasıtalarını Ankara'ya toplamaktır. Talim ve Terbiye Heyeti geniş bir cihaza malik olmalı." diyerek, bu merkezlerde bütün resmi matbaaların toplanmasını ve bu faaliyetler tamamlandıktan sonra; bir sene içerisinde şu üç esasın dikkatlice oluşturulmasını sağlayacak bir plan hazırlanmalıdır.

- Millî Hars Neşriyatı
- Garp Kültürü Neşriyatı
- Halk Terbiyesi Neşriyatı

Bu programların kanun haline getirilmesi, Talim ve Terbiye Heyeti'ni sıkıntıdan kurtaracaktır.³⁶

Falih Rıfki'ya göre, Milli Kütüphane'den faydalanmak isteyenlerin başka bir dil bilmek ihtiyacı olmadan, yalnız Türkçe bilerek kütüphaneden her türlü bilgiyi alabilmesi gerektiğine inanır. Falih Rıfki yeni harfler konusunda görüş ayılıkları olduğunu; Arap ve Fars kelimelerinin bütün haklarını vererek; Osmanlıca'yı tamamen yazabilecek bir alfabe yapmak fikrinde olanlara karşı Türkçe kelimelerin esas tutulduğu hatta "q" harfini bile Türkçe kelimelerin buna ihtiyacı yoktur diye reddedip tamamıyla Türkçe bir alfabe yapmak isteyenler arasında anlaşmazlıklar yaşandığını belirtir. Yazara göre yeni yazı bir kalıptı. Osmanlıcadan artan ne varsa bunun içinde ister istemez, Türkçenin içinde yoğrulacaktı.³⁷

Yeni yazının kabul edilmesiyle birlikte önceden okur yazar olanlar süratle yeni yazıyı öğrenmişler ve şu anda 850 bin kişi okullarda yeni yazıyı öğrenmek için dersler almaktadırlar. Falih Rıfki'ya göre yirmi yıl sonra okullardaki çocuklarımız tamamen Latin harfleri ile öğretim görüş ve eski yazıyı tanımayan bir nesil olacaktır.

Yazarımız ülkemizde yapılan inkılâpların çok kısa sürede geniş kitlelerce kabul edilerek uygulanmaya sokulmasını, başka ülkelerin başaramayacağı bir övünç kaynağı olarak görür.

³⁵ Canan Önderişik, agt, Yüksek lisans, s. 29, İzmir 1999

³⁶ Canan Önderişik, agt, Yüksek lisans, s. 30, İzmir 1999

³⁷ Falih Rıfki Atay, age, s. 479, Ankara 2004

Falih Rıfki, "Yeni yazı mucizeli bir kanat vuruşu ile, yavaş yavaş uzaklaşmakta olduğumuz geçmişten bizi birden bire ufuklar boyu uzağa fırlattı Düşman propagandayı çıldırtan işte bu olmuştur. " diyerek Türkiye'nin her yönden bulunduğu coğrafyada güçlenmesini istemeyen ve bunu engellemek için her türlü propaganda ve girişimlerde bulunanlara karşı, halkın yığınlar halinde okullara giderek yeni yazıyı öğrenme çabalarının bir ders olacağı görüşündedir. Yazar, inkılabın sağ duyulu çocukları olarak değerlendirdiği yetkili makamlara; halkın üzerinden ve nabzından hiçbir zaman ellerini çekmemeler gerektiğini, hassas ve emin adımlarla inkılapların halka anlatılması ve günlük hayata geçirilmesi gerektiğini öğütler.³⁸

Yazarımız, yeni Türk alfabesinin oluşturulmasından sorumlu komisyonda görev yaparken komisyonun gene! görüşüne göre, Arap alfabesinde Latin harflerine geçişin belli bir süreç içerisinde olabileceği ve bu süreç içerisinde, iki alfabenin bir süre beraber kullanılacağını, daha sonra tamamen Latin harflerine geçilebileceği hususunda görüş birliği olduğunu, ancak Mustafa Kemal'in bu konunun ya derhal, ya da hiç bir zaman yapılamayacağı hususundaki görüş beyan etmesi sonucunda, yeni alfabe ilk uygulamaya geçtiği anda, Osmanlıca son bulmuştur.³⁹

Falih Rıfki, Harf inkılabı ile birlikte yeni harflerle yayım yapmanın zor olmayacağı, başlangıçta düşündürücü gibi görünse de bunun rahatlıkla aşılacağı kanısındadır.

Türk matbaacılığı yaklaşık iki asırdır faaliyet göstermekte ve bu geçen süre, beş asırdır matbaadan faydalanmakta olan Avrupa'nın yanında çok geride kalmaktadır. Yazarımız: "Eğer matbaa Osmanlı imparatorluğu içinde Latin harfler ile başlamış ve garp insanlığının izinde yürümüş olsaydı, Türkiye yeryüzünün en büyük ve en kuvvetli ve en zengin devletleri arasında olurdu." diyerek matbaa ülkemize girdikten sonra da gelişmeyi engelleyici hareketlere maruz kaldığını belirtmektedir. Ancak baskılı saray ve medrese zulmüne karşı aydın Türk insanı yi ne bu matbaaların çarkları arasından kendilerine çıkış yolları bulmuşlardır.

Yazara göre, iki asırlık noksanları bir kaç senede ödetecek olan asıl inkişaf, 1 Kasım 1929'da başlamıştır. Alfabe İnkılâbı için ilk münakaşalar olduğu zaman, aydınlar gazete ve mecmuaların satışlarının uzun müddet aşağıda bir sürüm yapacağını zannediyorlardı. Kitap için ise, hiç Arap harfi bilmeyenlerin okullardan mezun olması gerekiyordu. Fakat düşünülenin tam tersi olmuş ve satışlar ilk defa rekor seviyelere ulaşmıştı. Yazar bu durumu İnkılap Türkiye'si, bir münevverler rejimidir. Okumayan için istikbal yoktur: Hiç bir millette misali görülmeyen ve kültür nizamını alt üst etmesi pek tabii olan bir inkılabın onuncu senesi içinde bu netice hepimizi sevindirmek lazım gelir" diye, değerlendirir ve bu on seneyi ondan önceki on seneyi bize hatırlatır. Dil konusunda amaç tenkit değil, varılmak istenen nede ölçmek ve ona ulaşmaya çalışmaktır.⁴⁰

Falih Rıfki, yeni Türkçenin alfabesinin hazırlanması çalışmalarına ilk hazırlanan alfabe Osmanlıca dediğimiz Türk, Arap ve Fars kelimelerinin okunuşu ve yazılmasını kolaylaştıracak, yazı ve imla kaideleri ile oluşturulmuş ancak yapılan çalışmaların, Osmanlıcanın devam ettirilmesi değil, öz Türkçenin yazı ve konuşma dilinde kullanılmasını hedeflemesi gerektiğine karar verilmesiyle yeni yapılan alfabeden uzatmaları, vurmaları ve lüzumsuz harfleri çıkardıklarını anlatır.

³⁸ Canan Önderışık, agt, Yüksek Lisans, s. 32, İzmir 1999

³⁹ Falih Rıfki Atay, age, s. 479, Ankara 2004

⁴⁰ Canan Önderışık, agt, Yüksek Lisans, s. 33, İzmir 1999

Yeni oluşturulan alfabe ile Türk kelimelerin okunuşu ve yazılması çok kolay, ama Arap ve Acem kelimelerin okunuşu ve yazılması da bir o kadar zordur. "Alfabemiz ve imlamız, yalnız sağdan yazıyı sola çevirmemiş, lisanın tasfiyesine de büyük bir hız vermiştir."⁴¹ der.

Yazarımız yeni alfabemizi anlatırken, "Alfabemiz, yalnız Türkçeyi tam yazdığı için değil, alfabemiz Osmanlıcanın ömrüne nihayet veren radikal bir tedbir olduğu için kıymetlidir" der. Dilimizde kullanılmakta olan Arap ve Fars kelimelerin tamamen atılmasının uygun bir hal tarzı olmadığına inanan yazarımız, fazlalıklar ve lüzumsuzların atılmasını kalanların da yeni alfabenin tecvidine uygun hale getirilmesinden yanadır. Yeni alfabe bazı tadil'e gidilmesi gereken konu ve hususlar olduğuna inanan kişilere karşı yazar, "Tadil isteyen alfabemiz değil, sahte lisanımızdı." diyerek karşılık verir.

Falih Rıfki, Harf İnkılabı'ndan yedi yıl sonra yaptığı bir değerlendirmede, Atatürk devrim ve eserlerinin milli ihtiyaçlara cevap vermek ve yerleşmek durumunda olduğu görüşündedir. Bu eserlerin arasında yeni alfabe, iki meseleyi birden hedeflemekle şüphesiz Türk milletinin kültür tarihinde eşsiz bir yer alacaktır. Yazar iki mesele diyerek kastettiği yeni alfabe ile yalnız yazı davasını değil, dit davasını da prensip olarak başarmış olmalarını anlatmaktadır. "Son Arap harfli yazılarla bugünküleri bir araya getiriniz. Türk alfabesinin dil gelişimini nasıl zorlanmış olduğunu göreceksiniz." diyen yazar, hiç Arap harfi bilmeyen çocukların bu sene ortaokuldan mezun olduğunu bunların mevcutlarına, bir iki yıl eski alfabe ile çalışıp daha sonra sekiz yıl yeni alfabe ile öğrenim görmüşleri de katınca çıkan mevcut dil hareketin zaferini ortaya koyduğunu belirtir.

Falih Rıfki'ya göre, gazete ve kitap satışları çok kısa sürede normal dereceyi bulmuştur. Fakat yirmisinden ufak gençlerin okuduğu dergi ve kitaplar Arap yazısı zamanında hayal bile edilemeyecek sayıya ulaşmıştır. Çocuk gazetelerinin satışı Türk basın hayatında rekor seviyededir.

Halk mekteplerinde ve köy terbiyesi için okutulan "Yurd" gazetesinin son nüshası 57. 000 rakamını geçmiştir.

Yazar, ilk zamanlar daha rahat okunur düşüncesi ile koyu ve kara harfler satın aldıklarını ve buna alıştıklarını, kitap ve dergilerin de bu üslupta hazırlandığını, ancak yabancı gazete ve kitaplarla bizimkilerin yan yana getirildiğinde bizimkilerde büyük iptidailik göze çarptığını açıklar. Yazar bunu; adeta Arap harfi zamanındaki İstanbul gazete ve kitapları ile Irak ve Hicaz gazete ve kitapları arasındaki farka benzetir.

Falih Rıfki, son ve kafi adım olarak "Yazımızı beyazlaştırmak ihtiyacı karşısındayız. Buna Kültür Bakanlığı mektep kitaplarında biz de gazete ve dergilerde belki kısım kısım başlayabiliriz." diyerek açıklar.

Böylece bu farklılık bir adet ve alışkanlık haline gelmeden ve yeni alfabe devrinde mektebe girmiş olaylara mal olmaktan vaktinde kurtarılmış olacaktır

İlk günlerde on beş seneye nasıl sığdıracağımızı düşündüğümüz tatbik devresi dört beş aya indikten sonra bile hiç bir buhran olmadı" diyen yazara göre, birdenbire kararan gazetelerin sürümü pek hafif dalgalan geçirmiştir. Sebebi de henüz yeni kelime resimleri gözlerimize nakşolmadığından, bir gazeteden fazlasını okuyamıyor olmamızdır. Kitap sürümünün azalmasının sebebi de herkese bir tek günlük gazetenin yeterli olmasıdır.

⁴¹ Canan Önderışık, agt, Yüksek Lisans, s. 34, İzmir 1999

12.5. Dil İnkılabı (Language Reform)

Falih Rıfki, İnkılâbın adım adım bütün yurda yayılması ve benimsenmesi ile şu anda çocuk olan ve yirmi yıl sonra Cumhuriyeti yönetecek kadroları dolduracak olan insanların bu geçiş döneminde yaşanan sıkıntılarını ve geçmişi bilemeyeceklerini ve bir masal dinler gibi dinleyeceklerini söyler.

Yazar, inkılapların hiçbir tereddüt bırakmadan ve hızla benimsenmesinde en büyük etkenin Türk İnkılâbı'nın tam ve kusursuz olarak yapılması olarak tespit etmiştir. İnkılaplarda hiç bir taviz halkası bulunmamakta ve maizi hatırlatan bir bağı bulunmamaktadır. Yazar; "Bizim nesle düşen vazife, büyük esefin yirmi sene bekçiliğini yapmaktır. Yetişecek yeni neslin eğitiminde hiçbir fedakarlıktan kaçınılmadan onların geleceğe hazırlanması gerekmektedir."

"Yalnız öz Türkçe kelimelerini kaplayan yeni yazı, bizi büyük bir hızla öz dile doğru attı." diyen Falih Rıfki, senelerden beri şuurlu ve şuursuz temizliğe ve özlüğe doğru giden lisan inkılabını tamamlamak ve kanunlaştırmak lazım geldiğini anlatır. Falih Rıfki'ya göre, Türk dili kendi başına bir dil olamaz lafı, Türk milleti kendi başına bir devlet yapamaz, saçmasından başka bir şey değildir. Öz Türkçe ancak söyleyecek bir şeyi olanların söz söylemesine ve yazı yazmasına yarayan bir dildir. Osmanlıca ise söyleyecek hiç bir şeyi olmayanların söyleyecekmiş gibi olmasına yarayan bir dildir.

Böyle bir lisan anlayışı ile kafamızı koruyabilmenin güç olduğu görüşünü savunan Falih Rıfki, "Doğrusunu isterseniz, bizi yeni harf diline sürüklediği gibi yeni dil, yeni kafaya, yeni müstakil Türk kafasına, Türk kültürüne, milletler arasında belli başlı bir Türk kafası varlığına götürecektir. Osmanlıca zamanında bizim yalnız dilimiz değil, başımızın içi de bağlı idi. Yazımızı Arap-Fars karışığı bir kalıba döktüğümüz gibi, kafamız da medresede Arap klişesinin tercümesi idi. Uydurma dil uydurma kafa, tercüme dil tercüme kafa klişe dil klişe kafa!" diyerek dilin geniş ve düşüncelerini ne derece etkilediğini anlatır.

Falih Rıfki, Türk inkılâbının şeriatçılığa karşı koymuş keskin ve kesici bir hareket olduğunu ve bu inkılabın önce Türk toprağını sonra Türk yazısını kurtardığını ve şimdi de Türk dilini kurtaracağını savunur. Bu inkılap Türk kafasını da kurtaracak ve geliştirecektir.

Yazar, topraktan bir gömünün çıkarılması gibi yıllardır unutulmuş Türk sözlüğünü bulmaya çalıştıklarını söyler. Yazı ve tarih kurtarılmış sıra dile gelmiştir. Falih Rıfki'ya göre insanımız, sevgisini Arapça kekeleyen, acısını Farsça şakıyan kafası melez, gönlü kurak yozlaşmış bir sürüye benzemiştir. İşte bu sürüyü kapanın elinden kurtarabilmek için ona bir ulus düzeni vermek gerekti. Türk devrimi demek, işte bu düzene doğru atılış demektir.

Yazarımız, bir milletin tarih sayfalarından silinmesi isteniyorsa, öncelikle o milletin kendi dili ile konuşmayı ve yazmayı yasaklamak gerektiğine inanır. "Dil kavramı biraz da İstiklal kavramı demektir" der. Osmanlılarda saray ve medreselerde öz Türk dilinden uzaklaşmış uydurma bir lisan ortaya çıkmış ve Öz Türkçe konuşan halk ile arasında kopukluk olmuştur.

Kurtuluş mücadelesinde dili ve edebiyatı bir yana bırakarak kuru ve maddi temeller üzerine oturtulamazdı. Yazar bu konuya; "Gazi inkılabı Türk milletinin dilini kurtarmadıkça benliğine işlememiş olacaktı" diyerek açıklık getirir. Yine yazarımız, Türk varlığına inanmanın ilk şartını Türk dilinin varlığına inanmak olarak görür.

Şu anda gelinen durum yolun başıdır. Ancak Türk dili ile eski melez dil ortadan kalkmış ve Türk dehasını ve zevkini yansıtan yeni yazma ve konuşma dili ortaya çıkmıştır.

Falih Rıfki, bütün yazar ve sanatçılara; Türkçe ile en ince düşünce ve duyguların en derin felsefesinin en iyi konuşulup

yazıldığını ispat etmek yükümlülüğünü getirir. Yazarın bu büyük davanın başarılacağına inancı tamdır.

Sanat ve edebiyat bütün dilleri ölümden kurtaran veya uyandırıp diriltten unsurlardır.

Falih Rıfki, "Sanat ve edebiyat geçen senelere kadar Türkçeye inanmazdı. Şimdi Türkçeden başkasına inanmıyor."

Ülke genelinde büyük bir ivme kazanan bayındırlık ve İnkılâbın yayılmasının etkileri artık rahatlıkla görülmekte ve gelecekte hedeflenen gayelere ulaşma hırsını artırmaktadır. Dil konusunda yapılan atılımların da hızla devam etmekte olup yakın gelecekte büyük atılımların yapılacağına inanmayanların büyük şaşkınlık içinde kalacağına inanan yazar, "Bir dili, on on iki asrın yoksunluğu altında unutulup giden kaynağına kavuşturmak ona az zamanda, kendi özlüğünü ve erkinliğini vermek de ancak 23 Nisancılar kafası ile düşünülebilirdi."⁴² der.

Falih Rıfki'ya göre devrim, büyük işlerin ve değişimlerin yaşandığı, ancak bu değişimlerin genelin bir kısmında değil, bütününde yapıldığı zaman anlam kazanacağına inanır. Cumhuriyetimizde yapılan devrimler de bu çerçevede yürütülmektedir.

Dil konusunda yapılan devrimin eskiyi yıkan ateşi, yeniyi çatısına kadar kuran yaratıcı bir enerji olarak kullanılacak ve kısa sürede hedefe ulaşılacaktır.

Falih Rıfki 1935 yılının değerlendirmesini yaparken Dil inkılâbı'nın geldiği noktayı; "Bugünkü edebiyat dilimiz Osmanlı edebiyat dilinden ölçülmeyecek kadar ileri üstün ince ve güzeldir." diyerek açıklar. Halen Türkçe fikirlerini anlatamadıklarını söyleyenlere inanılmamasını ve herkesin fikri kadar dili vardır diyerek cevap verir.

Yazar, bazılarının bir frenk sayfası alarak Türkçe bunu söyleyebilir misiniz? sorularına karşı en güzel cevabın Kafanız bunu düşünecek olgunlukta mıdır? şeklinde olacağına inanır. "Büyük bir filozofumuz, büyük bir romancımız, büyük bir şairimiz olmak için eksiğimiz yalnız büyük lorus kelimelerini Türkçede teker teker karşılığı olmamasında değildir." der.

Yazara göre bir dili, o dille düşünenler ve yaratanlar ancak ilerletebilir. Batı kültürü içinde Türk düşüncesinin ve yaratışının yüksek yerini alması için verilen mücadele, dil devriminin en büyük değeridir.

Falih Rıfki'ya göre, şu anki gelinen durum itibarıyla kendisinin de içinde bulunduğu edebiyatçıların kullandığı dil, ilimler dilinden ileridedir. "Avrupa üniversitelerinde okuyan Türklerden hakiki bir alimlerin çıkması ilimler dilinin geri katmasına sebep olmuştur. çünkü medrese eğitimi dönemlerinde, medresenin kendi kültürünün kamusunu yapmak için ne kadar terim uydurduğunu biliyoruz.

Yazar, "Herkes anlamıştır ki yeni yazı ile Osmanlıcanın devam etmesine imkan yoktu." diyerek eski mekteplerde yetişmiş ve Osmanlıca eğitimi almış kendi nesline bencillik duygusuna kapılmadan, çocuklarına dilsiz bırakmak korkusu olmadan dil devrimine kayıtsız kalmamalarını ve ona karşı gelmemelerini öğütler.

12.5. Dil Bayramları (Language Festivals)

Yazar, Dil bayramının asıl adının Kültür Bayramı olması gerektiğine inanır ve yapılması gereken ilk işin de ilim ve devlet dilini, edebiyat diline yetiştirmek olduğunu, medrese terimleri ile üniversitelerde öğretim yapılamayacağını, Cumhuriyet Türkiye'sinde Osmanlıcanın konuşulmaması gerektiğini söyler. "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nden sonra Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasını sağlayan

⁴² Canan Önderışık, agt, s. 38, İzmir 1999

Atatürk dilimizi ilgilendiren ana meselelerin bütün memleket aydınlarından toplanan bir kurultayda görüşülmesini istemekle, dil hareketini millete mal etmeyi düşünmüştür.”⁴³

“Biz, Türk milletindeniz ve garp medeniyetindeniz. Bu iki cümleyi devlete ve halka mal edebilmek için iki aşıra yakın beklemişiz.” der.

“Kurtuluş davasının asıl adı vahdet savaşıdır. Bizi birbirimizden ve hepimizi garp medeniyeti aleminden ayırıp uzaklaştıran vahdetsizlik unsurlarını tasfiye ediyoruz. Fakat, Kemalizmin ana vasfı tahripçi değil inşacı olmaktır. Bir ihtilal tasfiye ve tahriplerini bin türlü vasıta ile yapar; inşasının mayası ve temeli ise kültür vasıtasından ibarettir.” diyen Falih Rıfkı, Kemalizmin yalnız vatani harap değil, Türkiye tefekkür alimini ve hazin bir şuursuzluk içinde bulunduğunu bizlere bir kez daha ispatlar. Kendi çırağımızı kullanarak tarihinin derinliklerine doğru cesaretle ilerledik. Şeceremiz ne dört yüz ne de dört bin sene idi. “En derin katlarda dilimizin köklerine tesadüf ettik. Kendimizi başkaları kadar biz de bilmiyorduk. Mesuliyet şüphesiz başkalarından fazla bizimdi. Kendi kendimizi İnkâr ettikten sonra, bizi inkar edenlere nasıl kızabiliriz.” diyen Falih Rıfkı, ilk dil kurultayının yıldönümünde yazdığı bu yazıda, bu araştırmaları tanzim etmek, ilmi esaslara bağlamak, hakikatlerimizi garp alimleri ile münakaşa edebilmek için tarih ve dil cemiyetlerinin önemini güçlü bir şekilde belirtir.

“Dil esastır. Mazi gibi geleceğin de muammalarını onunla çözeceğiz. “diyene Falih Rıfkı, kültür kalkınışını, dil davasının ehemmiyetini kavramayı ve zafer bayramı yanında bir yer verilmesi gerektiğine inanır ve gelecek nesillerin bunu yapacağından şüphe etmez.

Falih Rıfkı, dil bayramının olduğu günlerde yapılan hizmetlerin hangi aşamalara geldiğini görmek maksadıyla Nerede idik, nereye gidecektik, neredeyiz? sorularına cevap arar. Milli kalkınma meselelerimizin hepsi için, hiç olmazsa yılda bir kez bu soruların sorulması gerektiğine inanır. İlk hareket olarak durmaksızın devam etmek, başarısızlıkları tasfiye etmek, iyi neticeleri sağlamak ve takviye etmek olduğunu söyler.

12.6. Falih Rıfkı'ya Göre Nesil (Generation According To Falih Rıfkı)

Falih Rıfkı, Türk insanını üç nesle ayırır. Birinci nesil Osmanlıca öğrenmiştir ve Osmanlıca yazar ve konuşur. Yazar bunlar için, “Bunlar kendi zindanları içinde mahpusturlar; öyle gelmişlerdir, öyle gideceklerdir.” der. İkinci nesil daha az yaşlılardır ve Osmanlıca ile başlamışlar, fakat dil inkılâbına ayak uydurmuşlardır. Bu nesil için yazarımız; “Bunlar bilhassa konuşurken ve bazen yazarken, itiyatlarının mahkumudurlar. Dilleri, bu itiyadı terk edebilmek iradesinin müsaadesi kadar inkişaf edebilecektir.” der. Üçüncü nesil Türkçe başlamıştır ve bu nesil için yazarımız; “O, artık inkılâp adını bile vermediği yüzde yüz yeniliği ile üniversiteli ve hatta diplomalı olmuştur. Serbest hayat ve resmi kadro seneden seneye bu unsurla dolmaktadır.”⁴⁴ der.

12.7. Dil Kurultayları (Language Congresses)

1932-1949 yılları arasında yapılan dil çalışmaları daha çok Dil kurultayları aracılığıyla ortaya çıkar. Bu süre içerisinde altı Türk Dil Kurultayı yapılmış ve Türk dili için önemli kararlar alınmıştır.

Birinci Türk Dil Kurultayı 26 Eylül - 6 Ekim 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmıştır. Kurultayın ana amacı dil işini millete mal

⁴³ Agah Sırrı Levend, Dil Devrimi ve Türk Dil Kurumu, *Türk Dili Dergisi*, C. II, S. 14 (Kasım 1952), s. 112

⁴⁴ Canan Önderışık, agt, Yüksek Lisans, s. 42, İzmir 1999

etmektir. Tarihimize Dil Bayramı diye isim veren Birinci Kurultay, daha çok kurucu bir kurultaydır. Orada Türk dilinin başka dillerle münasebetler,, tarihten öncesi, tarih içinde akışı, ilerisi ve ileride alınması istenilen genişlik ve güzellik üzerine bir çok tezler 'ortaya sürülmüştür. Kurultayda Merkez Heyeti tarafından uygulanmak üzere yedi maddeden oluşan bir program kabul edilmiş ve Merkez Heyeti'nin seçiminden sonra çalışmalarına son verilmiştir. Kurultaydan sonra derleme, tarama, terim ve gramer çalışmalarına ağırlık verilmiş akademik çalışmalar sürdürülmüştür.

İkinci Türk Dil Kurultay'ı 13 Ağustos - 23 Ağustos 1934'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmıştır. İkinci Kurultay iki yıllık bir çalışma ile ilk defa uluslararası bir boyut kazanarak yabancı dillerin ve bilim adamlarının tezlerine yer vermiştir. Kurultayda özellikle öz Türkçe terimlerin kısa zamanda ders kitaplarına girmesi için gereken çalışmalar başlatılmıştır. Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzları hazırlanmıştır. Ayrıca bir kılavuz çalışma kolu kurulmuştur.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 24 Ağustos 1936 - 31 Ağustos 1936 tarihten arasında İstanbul'da yapılmıştır. Bu kurultayda Türk Dili Teknik Cemiyeti, Türk Dil Kurumu adını alır. Bu Kurultaydaki esas görüşmelerin konusunu "Güneş Dil Teorisi" teşkil eder. Bu kurultaya izleyici olarak çok sayıda yabancı dil bilimciler katılmıştır. Türk Dil Kurumunun kurulması dil ve alfabe alanlarında önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu kurum o zamana kadar yapılmayanı yapacaktır. Yani Türkçeyi ve onun küllenmiş yanlarını ortaya çıkaracak ve alfabenin işlerlik kazanmasına yardım edecektir. Türk Dil Kurumunun önemini sadece yazarımız Falih Rıfki Atay değil ondan sonraki dönemlerde de yazarlar, şairler, dilbilimciler ortaya koymuştur."İlk önce şunu söyleyeyim ki gönülde Türklük duygusu kafada bilim düşüncesi bulunmalıdır. Bu duyguyu ve düşünceden yoksun olanlar alfabe devriminin ne olduğunu anlayamazlar. İşte bu duyguyu ruhunda en derin bir tarzda duyan Atatürk dilimizin bilim yolu tutularak yapılması gerektiğini kendi yüksek dehasıyla sezmiş, bu işi başarmak ve bir akademinin başlangıcı olmak üzere bu işi dil kurumuna vermiştir."⁴⁵

Dördüncü Türk Dil Kurultayı 10 Ağustos 1942 - 15 Ağustos 1942 tarihleri arasında Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde toplanmıştır. Bu Kurultayda sözlük işi esaslı olarak ele alınmış, Türkçe sözlük ile tanıklarıyla Tarama Sözlüğü gibi eserler yayınlanmıştır. Kurultayda Lengüistik - Etimoloji Komisyonu, Lügat - Filoloji Komisyonu ve Gramer Sentaks Komisyonları kurulmuştur. Ayrıca devlet dilinin Türkçeleştirilmesi girişimi başlatılmıştır.

Beşinci Türk Dil Kurultayı 26 Kasım 1945-30 Kasım 1945'de Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde toplanmıştır. Kurultayda terimler meselesi üzerinde durulmuş ve kullanılan terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunmasına çalışılmıştır.

Altıncı Türk Dil Kurultayı 19 Aralık 1949'da yapılmış, kurultayda terimler ve yazı dili üzerinde durulmuştur.

Falih Rıfki, dil çalışmalarını yakından izleyen ve çalışmalara katkıda bulunan bir yazarımızdır. O nedenle Dil Kurultaylarına katılmış, kurultaylarda yapılan çalışmalarını izleme imkânı bulmuş, konuya ilişkin görüş ve düşüncelerini 1932-1946 yılına kadar Hakimiyet-i Milliye (Ulus) gazetelerinde dile getirmiştir.⁴⁶ Falih Rıfki'ya göre, 1929 yılında yapılan Harf inkılabı, Atatürk'ün dil yolundaki ilk ve geniş bir hamlesidir. O zaman yazı ve imla üzerinde yapılan inkılap bugün dil cephesini yeniden canlandırmıştır. Atatürk

⁴⁵ Nimetullah Öztürk, Dil Devrimi Üzerine, *Türk Dili Dergisi*, C. II, S. 17 (Şubat 1953), s. 328

⁴⁶ Canan Önderışık, agt,s. 45, İzmir 1999

tarafından kurdurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, bu amaçla İstanbul'da Dolmabahçe sarayında ilk dil kurultayını toplar. Yazar, bu kurultay'ın hedeflerini üç noktada toplar:

- Türk dilinin menşelerine göre tetkiki,
- Türk dilinin ilmi ve medeni ihtiyaçlarına göre tetkiki,
- Türk dilinin müstakbel inkişafına göre tetkiki.

Falih Rıfkı'ya göre, bu sorulara cevap bulmak için, önce yazı dili buhranını atlatmak gerekir. Kullanılan yazı dilinde yazılanların manasını anlamak bir yana kelimeleri anlamak için bile üniversiteyi bitirmek lazım geldiğini belirtir. Bu konudaki üzüntülerini dile getiren Falih Rıfkı, "Divan Edebiyatı, hatta Edebiyatı Cedide bugünkü çocuklarımız için birer hiyerogliftir ve gittikçe açılan değil, gittikçe kapanan ve kararan bir hiyeroglif der.

Falih Rıfkı, düzenlenen dil kurultayında iki önemli sonuç çıkarır.

- Türk dili bütün dillerin anası denecek kadar eskidir.
- Onu Arap ve Fars esirliğinden kurtararak yeniden özleştireceğiz.

Falih Rıfkı, dilin millileşmesi konusunda duyulan endişeleri şu şekilde dile getirir: "Birçoklarımızın İçinden bir sual geçiyor: Acaba bugünkü şiveyi bırakacak mıyız? Acaba dünkü yazı dili nasıl yabancı kelimelerle dolu olduğu için anlaşılamiyor idi ise, yarınki yazı dilini de alışmadığım kelimelerle dolu olduğu için gene anlamaz mı olacağız? Asırlardan beri garp Türklerinin boğazında yontula düzele bugünkü armonisini bulan kelimeleri Asya'daki söylenişlerine benzetmek için kendimizi zorlayacak mıyız?

13. SONUÇ (CONCLUSION)

Çalışmamızın sonucunda tespit ettiğimiz hususlar ve Falih Rıfkı'nın Atatürk dönemi dil çalışmalarına katkıları aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir.

İnkılap, toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform demektir. Devrim; Türk ulusunu son yıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumlar koymuş olmaktadır. Bütün inkılapların temelinde köklü değişiklik şartı esastır. Bu köklü değişiklik inandırması zor veya uzun ve geniş muhtevalı bir program külfetini gerektirdiği zaman ortaya çıkmaktadır. Bu aynı zamanda inkılabı dalgalanmaya bırakmadan inkılabın kısa sürede gerçekleşmesini sağlayan zaruri bir tedbir de olmaktadır. Sosyal yapıyı daha düzenli, sıhhatli ve süratli işletmek inkılabın ana felsefesidir. Harf inkılabı kültürel içerik taşıyan bir devrimdir. Yeni medeni kültür bu inkılabın ayrılmaz temel unsurudur.

Harf inkılâbının altında yatan temel unsur kanaatimizce halkın geri kalmışlığının sebebinin Arap harflerine bağlanmış olmasıdır. Latin alfabesini almak Türkiye Cumhuriyetinde batılılaşmanın ön şartı olarak kabul edilmiştir. Ancak kültür birikimini tamamen yok edecek tarzda bir alfabe değişikliği veya ıslahı belki de olayın daha da rahat çözümlenmesini sağlayacaktı. Ayrıca bunda o dönemde oldukça yaygın olan garplılaşıma eğilimi de etkili olmuştur, diyebiliriz. Ancak ne olursa olsun halk mekteplerine olan ilginin zamanla kaybolması, okuma yazma oranının istenilen düzeye ulaşamaması ve halkın bir anda cahil kalması bu inkılabın sorgulanması gereken önemli boyutlarıdır.

Harf inkılabına duyulan gerekçelerden biri de "Başka dillerden kelime alınabilir ancak kaide alınmaz, savının terkedilmiş olmasıydı. Arap alfabesini uzun yıllar kullanmak bizim Arapça ve Farsça kaideleri almamız anlamına gelmemeliydi. Ne yazık ki alfabenin kullanımı kaidelerin de kullanımını anlamına gelmiştir. Gelişmekte olan bir dil için oldukça tehlikeli olan bu durum neticesinde kaide alımı dilimizin gelişmesini sınırlamıştır. Alfabe değişikliği Arapça ve Farsça ile

olan bağı kısmen de olsa kesintiye uğrattığı için Türk dili açısından faydalı olmuştur.

Arap harfleri için yapılan en büyük eleştirilerden biri kelimenin cümle bütünlüğü içerisinde anlamlandırılmasıydı. Bu da cümlelerin anlamını bazen oldukça farklılaştırılabiliyordu. Bu dayanak noktasından hareketle Arap alfabesinin benliğimize uymadığı iddiaları o dönemlerde yaygınlaşmıştı. Haklı sayılabilecek bu düşünce inkılabın yapılmasındaki zemini güçlendiren etkenlerden biri kabul edilmiştir. Latin harflerinin kabul edilmesindeki en büyük etken de bu alfabenin okunduğu gibi yazılmasıdır. Toplumdaki kargaşaya bu şekilde son verileceği düşünülmüştür.

Devletin değişik kademelerinde farklı yazı sistemlerinin kullanılması, Padişah fermanlarında divani, maliyede siyakat, kitabette rik'a, imlanın tutarsızlığı aydınları bu konuda düşündürmeye vatandaşa devlet arasındaki diyalogu zorlaştıran bu engelleri kaldırmaya yöneltmişti. Gerek batılılaşma zaruretlerinin yol açtığı dış tesirlerle ve gerekse bürokrasinin içinden çıkılmaz bir hal alması, halk ile devlet arasındaki aşılabilir engelleri ortadan kaldırmak adına Latin harflerinin kabulü kaçınılmaz bir hale dönüşmüştü. Bu inkılap halk ile devlet arasındaki anlaşılabilirliği ortadan kaldırmış ve devletin her kademesinde aynı yazı sisteminin kullanılmasını sağlamıştı.

Arap alfabesinin bırakılması Latin harflerine geçiş sadece Türk yazı sisteminin değişmesi anlamına gelmiyordu. Asırlarca süren Türk-Arap diyalogu harflerin değişmesi ile kesin bir şekilde sekteye uğrayacaktı. Osmanlı-Genç Türkiye sürecini başlatanlar bunun sonucunda yeni neslin mutlaka Batıyı tanıması Batıyı örnek almasını istediklerinden harflerin değişmesi gerekiyordu. Eğer muasır medeniyet seviyesine çıkılacaksa ve yön Batı olacaksa alfabenin değişmesi gerekirdi. Bu olmuştu, alfabe değişmişti. Alfabenin değişmesi Asırlarca süren Türk-Arap diyalogunu kesintiye uğratmış, Türk-Avrupa diyalogunu başlatmıştır.

Latin harfleri kabul edildikten sonra okuma yazma oranı zaten düşük olan halk tamamen okuyamaz hale gelmiştir. Oldukça zengin bir kütüphaneye sahip olan Türk milleti bir anda geçmişi olmayan, hafızası silinen, geçmişle tamamen bağları kopan bir toplum haline almıştır. Zamanla Latin alfabesine çevrilen bazı önemli eserlerle bu açık kapatılmaya çalışılmışsa da yine de sonuç pek faydalı olamamış, zengin kütüphane yerini boş raflara bırakmıştır. Yazı devrimi yapıldıktan sonra büyük bir azimle harekete geçilip geçmişin değer taşıyan bütün eserleri kısa zamanda yeni harflerle bastırılmalıydı. Bu işin gecikmiş olması kültürel mirasımız açısından kayıptır. Yazarımız Falih Rıfkı İlfak alfabe değişikliği sürecinde bu sürecin öncesinde ve sonrasında da her zaman olumlu yazılarıyla değişikliği desteklemiş, gerekli devrimlerin yapılmasına gazete yazılarıyla ışık tutmaya çalışmıştır.

Atatürk'ün tespit ettiği alfabe komisyonunda bulunması bunun en açık göstergesi olmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'e ilk alfabe örneğini götürmesi önemli sayılabilecek bir gelişmedir. Falih Rıfkı İlfak; alfabe değişikliği sürecinde Atatürk'e sunduğu fikirleri ile Atatürk'ün düşünce dünyasını oldukça etkilemiştir. Hatta Atatürk Sarayburnu Nutkunu ilk olarak Türkçe Falih Rıfkı'ya okutmuştur.

KAYNAKLAR (BİBLİOGRAPHY)

- Aşakay, M.A., (1959). Dil Devrimi ve Güneş Dil Teorisi, Türk Dili Dergisi, C. VIII, S. 92 (Mayıs 1959), ss: 427-428
- Aksoy, Ö.A., (1971). Başka Dillerden Kelime Alınabilir Kaide, Alınamaz Savı, Türk Dili, C. 23, S. 233 (Şubat 1971)s. 357-361.
- Aksoy, Ö.A., (1981). Atatürk'ün Dilimize Kazandırdığı Güç, Türk Dili Dergisi, C. 42, S. 353 (Mayıs 1981) ss: 656

- Atay, F.R., (2004). Çankaya, Pozitif yay. Ankara.
- Atay, F.R., (1998). Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi, Bates yay. , İstanbul.
- Atay, F.R., (1956). Acı İse de, Türk Dili, C. V, ss. 60 (Eylül 1956), ss: 764-765.
- Atay, F.R., (1981). Zeytindağı, Bates yay. İstanbul 1981
- Başgöz, İ., (1999). Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Dündar, A., (2002). Atatürk Devrim ve İlkeleri Işığında Eğitim ve Dil, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Ecevit B., (1955). Boy Veren Ekin, Dil Devrimi, Türk Dili, C. IV, s. 48 (Eylül 1955), ss: 745-746
- Ertem, R., (1991). Elifbe'den Alfabeye, Dergah yay., İstanbul.
- İlhan, N., (2001). Türk Dilinin Sesleri ve Alfabe Sorunu, Türk Kültürü, S. 454 (Şubat 2001), ss: 72-76
- Korkmaz, Z., (1995). Türk Dili Üzerine Araştırmalar , C. I-II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu yay. Ankara.
- Korkmaz, Z., (1992). Atatürk ve Türk Dili Belgeler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay. ,Ankara.
- Korkmaz, Z., (1997). Atatürk ve Türk Dili 2 (Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay. ,Ankara.
- Levend, A.S., (1952). Dil Devrimi ve Türk Dil Kurumu, c. II, s,14, (Kasım 1952), s: 112-113.
- Levend, A.S., (1967). Yeni Lisan Yeni Dil, Türk Dili Dergisi, C. 26, S,187 (Nisan 1967), ss: 483-486
- Önderışık, C., (1999). Falih Rıfkı Atay'ın Hakimiyet'i Milliye Gazetesindeki Yazılanı Üzerine bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Özdemir, E., (1980). Atatürk ve Türkçe, Türk Dili Dergisi, C. 41, ss:347 (Kasım 1980), ss: 486-489.
- Özdemir, E., (1981). Atatürk'ün Dil Savaşı, Türk Dili, C. 42, s. 353 (Mayıs 1981), ss: 686-698
- Öztürk N., (1953). Dil Devrimi Üzerine, Türk Dili Dergisi c. II, S. 17 (Şubat 1953), ss: 328-333
- Palazoğlu, A.B., (1999). Atatürk'ün Eğitim İle İlgili Düşünceleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.